

Ahmet Yükleven
Avrupa'da Yerellenen İslam:
Almanya ve Hollanda'daki
Türk Müslüman Cemaatleri

Bora Bayraktar
Çatışma Çözümü
Perspektifinden
Oslo Barış Süreci

Ali Dumankaya
Gayrimenkul Sektörüne
Bakış: Bir Kurumsallaşma
Örneği Dumankaya

Bayram Sinkaya
"Arap Baharı" Sürecinde
İran'ın Bölge Politikası

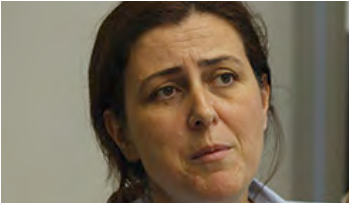
Sabri Orman
Kur'an ve İktisat:
Kredi ve Faiz Meselesine
Makro-Sistemik Bir Yaklaşım

Ahmet Said Kavurmacı
Aile Şirketlerinde Kurumsal
Yönetim ve Markalaşma

Taşansu Türker
Osmanlı ve Rus
Modernleşmesi: Tarihten
Günümüze Yansımalar

Esra Hatipoğlu
Avrupa Birliği - Rusya
İlişkilerinde Ortadoğu

Mustafa Aydın
Türkiye'den 'Küre'ye
ve Kurama Bakış

Küresel
Araştırmalar
Merkezi **KAM**

E-Bülten **5**
Mayıs-Temmuz 2012
Faaliyetleri

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

Merhaba,

Bilim ve Sanat Vakfı Küresel Araştırmalar Merkezi'nce yayımlanan *KAM e-Bülten*'in beşinci sayısı ile karşınızdayız. Bu sayımızda Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında düzenlediğimiz dokuz yuvarlak masa toplantısı ile bu sene ilkini yaptığımız KAM Yaz Okulu programının değerlendirilmeleri yer alıyor. Temmuz ayı ile birlikte sonbahara kadar faaliyetlerimize ara vermiş bulunuyoruz.

Ortadoğu'da yaşanan değişim süreci ve bu sürecin Türkiye, bölge ve dünya siyasetinin geleceğine etkileri geçtiğimiz üç ayın en önemli gündem maddelerinden biri olmayı sürdürdü. Özellikle Suriye'de devam eden sancılı süreç, küresel ve bölgesel aktörlerin bölge politikalarını yeniden değerlendirmemizi zorunlu kıldı. Bu çerçevede Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nden Yard. Doç. Bayram Sinkaya İran'ın, Marmara Üniversitesi'nden Doç. Esra Hatipoğlu ise Avrupa Birliği ve Rusya'nın Ortadoğu politikalarını değerlendiren birer sunum gerçekleştirdiler. Ankara Siyasal'dan Doç. Taşansu Türker, Osmanlı ve Rus modernleşmelerini mukayese ederek günümüze yansımalarına değindi. Uzun yıllardır dış politika muhabiri olarak görev yapan Dr. Bora Bayraktar, Oslo Barış Süreci'ni konu alan doktora çalışmasını sundu. "Küresele Kuramsal Bakışlar" toplantı dizisinde Kadir Has Üniversitesi Rektörü Prof. Mustafa Aydın, Türkiye'de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimini, mevcut durumda geldiği yeri ve eksikliklerini irdeledi. Mississippi Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Doç. Ahmet Yükleyen ise Almanya ve Hollanda'da Türkler üzerine yazmış olduğu kitabı çerçevesinde Avrupada yerleşen İslam ve Müslüman cemaatlerin durumunu değerlendirdi.

"İktisat Konuşmaları" serisinde T.C. Merkez Bankası Meclis Üyesi Prof. Sabri Orman, "Kur'an ve İktisat" başlıklı makalesi çerçevesinde hem kendi akademik serüvenini anlattı hem de İslam iktisadında kredi ve faiz konularına açıklık getirmeye çalıştı. "Etkin Yönetim Söyleşileri"nde ise Dumankaya İnşaat Yönetim Kurulu Üyesi Ali Dumankaya şirketlerin kurumsallaşmasının önemi, Aydınli Grup CEO'su Ahmet Said Kavurmacı ise aile şirketlerinde yönetim ve markalaşma üzerine birer sunumu yaparak kendi yönetim tecrübelerini aktardılar.

20-22 Haziran'da düzenlediğimiz KAM Yaz Okulu'nda siyaset, iktisat ve yönetim konularında seminerler, geziler ve film gösterimleri gerçekleştirdik. Özellikle yaz okulunun düzenlenmesinde emeği geçen Kadir Temiz ile programa katkı sağlayan hocalarımız M. Akif Kayapınar, Ali Pulcu, Mustafa Özel, Coşkun Çakır, Lokman Gündüz, Şevket Kamil Akar, Hüseyin Al, İbrahim Turhan, İbrahim Zeyd Gerçik ve Bahattin Aydın'ın yanı sıra, T.C. Dışişleri Bakanlığı İstanbul Temsilcisi Büyükelçi Mehmet Dönmez ile *Taraf* Gazetesi Yayın Koordinatörü Yıldırım Oğur'a teşekkür ederiz.

Değerlendirmeleri kaleme alan Muhammed Musab Özden, Bilal Yıldırım, Emel Öncel, Abdullah Erboğa, Melike Akkuş, Melih Torlak, Veysel Kurt, Meltem Dumanlıkaya, Ali Aslan, Özgür Dikmen, Burak Sezgin, Halil İbrahim Akıl, Muhammet Durumlu, Meryem Karaca ve Nihat Vergili'ye; e-bültenin edisyonunu gayret ve titizlikle sürdüren KAM Koordinatör Yardımcısı Z. Tuba Kor'a ve araştırma asistanımız Özgür Dikmen'e müteşekkirdiğimizi ifade etmek isterim.

Talha Köse
Küresel Araştırmalar Merkezi Koordinatörü

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

Vefa Cad. No 41
34134 Vefa İstanbul
0212 528 22 22 / 801-802
www.bisav.org.tr
kam@bisav.org.tr

Küresel
Araştırmalar
Merkezi **KAM**

Koordinatör
Talha Köse

Koordinatör Yardımcıları
Z. Tuba Kor
Kadir Temiz

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin faaliyetlerinden haberdar olmak için web sitemizde yer alan [üyelik formunu](#) doldurabilirsiniz.

Editör
Z. Tuba Kor
Grafik Uygulama
Ayşenur Gönen
Fotoğraf
Cemil Akgül

İÇİNDEKİLER

KAM Yuvarlak Masa Toplantıları

Ahmet Yükleyen	4
“Avrupa’daki cemaatlerin devlet ile Müslümanlar arasındaki aracı rolleri İslam yorumlarını yerelleştiriyor”	
Bora Bayraktar	8
“İsrail, Camp David sonrası tercihini düşük-yoğunluklu çatışmadan ve tek-tarafli adımlardan yana koydu”	
Ali Dumankaya	13
“Kurumsallaşma, işletmelerin gelişimi, sürekliliği ve sonraki nesillere devri için zorunludur”	
Bayram Sinkaya	16
“Ortadoğu’da İran’ı dışlayarak kurulacak yeni bir bölge sistemi başarılı olamaz”	
Sabri Orman	22
“İslam iktisadi, net sınırlarla çevrili değil, inovasyona açık devrimci bir alandır”	
Ahmet Said Kavurmacı	28
“Hem ailede hem de şirkette istişare, vifak ve ittifak tam tesis edilmelidir”	
Taşansu Türker	31
“Rusya Batı’ya karşı imparatorluğu savunarak ayakta dururken, Türkiye Batılılaşma adına imparatorluğu verip cumhuriyeti kurdu”	
Esra Hatipoğlu	36
“AB ve Rusya’nın Ortadoğu’da beklentileri benzer, ancak kullandıkları araçlar farklı”	
Mustafa Aydın	41
“Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının temel problemi, teori, yani kendine ait bir ‘bakış açısı’ eksikliğidir”	

KAM Yaz Okulu Programı (20-22 Haziran 2012)

Genel Değerlendirme	48
Seminer: Karşılaştırmalı Siyaset Düşüncesi	51
Seminer: Diplomasi ve Çatışma Çözümü Yöntemleri	53
Yuvarlak Masa Toplantısı: T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın Organizasyonel Yapısı ve Çalışmaları	55
Film Tartışması: Başkanın Adamları (1997)	56
Seminer: İktisat ve Edebiyat	59
Seminer: Türkiye’nin İktisat Tarihi	61
Gezi: T.C. Merkez Bankası İstanbul Şubesi	63
Seminer: Osmanlı’dan Günümüze Merkez Bankası ve Para Politikaları	63
Film Tartışması: Gazap Üzümleri (1940) - Oyunun Sonu (2011)	65
Gezi: Süleymaniye Külliyesi	68
Seminer: Bir Yönetim Modeli: Süleymaniye	68
Seminer: Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi	70
Yuvarlak Masa Toplantısı: Türkiye’de Medya ve Siyaset	72

KİTAP-MAKALE SUNUMLARI 20

4 Mayıs 2012

Avrupa'da Yerelleşen İslam: Almanya ve Hollanda'daki Türk Müslüman Cemaatleri

Ahmet Yükleyen

Değerlendirme: Muhammed Musab zden

Ahmet Yükleyen, Mississippi niversitesi'nde antropoloji doçentidir. Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlayan Yükleyen, Denver Üniversitesi Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimi aldı. 2007'de Boston Üniversitesi Kültürel Antropoloji Bölümü'nde doktorasını tamamladı. 2012'de *Localizing Islam in Europe: Turkish Islamic Communities in Germany and the Netherlands* isimli kitabı Syracuse University Press tarafından basıldı. Birçok akademik dergide makaleleri yayınlanan Yükleyen'in araştırma konuları arasında etnisite, din antropolojisi, Avrupa'da İslam, İslami hareketler ve çok kültürlülük bulunuyor. Tufts niversitesi'nin ardından 2006'da Mississippi Üniversitesi Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü'nn akademik kadrosuna katılan Yükleyen, aynı niversite bünyesindeki Croft Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü'nde de çalışmalarını yürütüyor.

“Avrupa’daki cemaatlerin devlet ile Müslümanlar arasındaki aracı rolleri İslam yorumlarını yerelleştiriyor”

K

AM “Kitap-Makale Sunumları” programının Mayıs ayındaki misafiri Mississippi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Ahmet Yükleyen oldu. Yükleyen, 2012 yılında yayınlanan *Localizing Islam in Europe: Turkish Islamic Communities in Germany and the Netherlands* isimli kitabında Avrupa’da İslam ve Müslümanların konumu, Avrupalıların Müslüman cemaatlere ve İslam’a bakışı, Müslümanların çevre ve devlet ile olan ilişkileri gibi konuları sosyolojik olarak nasıl ele aldığını ve ne gibi sonuçlara ulaştığını anlattı. Kitabın başlığından da anlaşılacağı üzere yazar, İslam’ın Avrupada nasıl yerleştiğine dair çıkarımlarını Almanya ve Hollanda’da yaşayan Müslüman cemaatler üzerinden yapıyor. “Avrupa’da İslam’ın yorumlanmasında ve anlaşılmasında bir dinî otorite olarak cemaatlerin rolü nedir?” sorusuna odaklanan yazarın temel argümanı ise şu: Farklı hizmet alanlarında uzmanlaşan cemaatlerin bir taraftan birbirleriyle rekabet halinde olmaları, diğer taraftan devlet ile Müslümanlar arasında aracı rolü üstlenmeleri, bu dinî oto-

riteleri ve onların yorumlarını yerelleştiriyor.

İslam ile Batı/Avrupa/modernite ilişkisi üzerinden yapılagelen tartışmayı “özcülük vs. bağlamcılık” kavramsal çerçevesi üzerinden açıklayıp konunun sosyoloji ve antropolojideki tartışma alanlarına değinmesinin ardından Yükleyen, Müslüman göçmenlerin Avrupa serüveninin İkinci Dünya Savaşı ile başlatıldığına ve “Avrupa ve İslam” dendiğinde “çoğunluğu Müslüman olan ülkelere göç etmiş azınlıklar”ın akla geldiğine dikkat çekti. Hâlbuki Endülüs ve Balkanlar dikkate alındığında İslam ve Batı’nın karşılaşması aslında çok daha eski ve konuğumuzun deyimiyile “Yerli Müslümanları var Avrupa’nın”. Bunun günümüzdeki siyasi ortamın, özellikle de 11 Eylül sonrası yeni paradigmanın ürünü bir düşünce tipi olduğunu belirten Dr. Yükleyen, sanki İslam ve Batı daha önce hiç karşılaşmamış ve birdenbire yüz yüze gelmiş gibi bir düşüncenin hâkim olduğuna ve bunun beraberinde getirdiği problemlere dikkat çekti.

“11 Eylül ile birlikte Müslümanlar çevreyi, çevre de Müslümanları çok keskin bir şekilde hissetmeye başladı”

Konu böyle ele alındığında karşımıza belirli bir ekonomik çevreden gelen, çoğu okuma-yazma

bilmeyen veya çok az bilen, Avrupa'ya geçici olarak getirtilen bir zümre çıkıyor ve İslam'a bakış doğal olarak böyle bir tablo muvacehesinde oluşuyor. Bu göçmen kitle, özellikle Türkler, 1990'lı yıllara kadar kendini geçici gördüğünden tüm yatırımlarını Türkiye'ye yapmış ve çevresiyle münasebet kurmaya ihtiyaç duymamıştı. Avrupalılar da "nasıl olsa gidecekler" anlayışıyla Müslümanların en temel ihtiyaçlarını görmekle yetinmiş, bunun haricinde içinde barındırdığı bu büyük yabancı kitleyi görmezden gelmişti. Fakat geçici olarak kullanılan mescitlerin 1990'lı yıllardan itibaren külliyevari yapılarla yer değiştirmesi, Müslümanların sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için dernekler, kurum ve kuruluşlar kurmasıyla iki taraf da göçmenlerin kalıcı olduğunun farkına vardı ve birbirleriyle ciddi manada ilk defa yüzleşti. Bu yüzleşme ve sosyalleşme daha yeni ve yavaş bir biçimde gerçekleşirken 11 Eylül patlak verdi ve Müslümanlar çevreyi, çevre de Müslümanları çok keskin bir şekilde hissetmeye başladı.

Her ne kadar zamanla Müslüman azınlıkların çocukları okumuş, hatta içlerinden Tarık Ramazan gibi entelektüeller yetişmiş olsa da Avrupalıların gözünde Müslümanlar niteliksiz, okuma-yazma bilmeyen, yerel dillere vukûfiyeti yetersiz olan veya hiç olmayan, Avrupa'nın temel değerleri ile bağdaşmayan bir insan tipi olarak kaldılar. Avrupa ülkelerindeki hükümetlerin ve toplumların Müslümanlara ve onlarla ilgili problemlere yaklaşımı da bu algıyla paralel olarak gelişti.

“Cemaatler sadece fikhî konularda değil, devlet ve çevre ile olan ilişkilerinde de birbirinden ayrışıyor”

Buradan hareketle Yükleyen, Müslümanların devlet ile olan münasebetlerinin ülkeden ülkeye değiştiğine vurgu yaptı. Mesela sömürgecilikten dolayı ilişkileri daha eskiye dayanan İngiltere gibi ülkelerde Müslümanların devlet ve çevreyle olan ilişkileri daha rahat ve problemleri daha az iken, Müslümanları 11 Eylül ile birlikte fark edip ciddi manada tehdit olarak algılayan Almanya gibi ülkelerde ise karşılıklı kutuplaşmalar ve cemaatler arasında da farklılıklar sözkonusu. Birbirleriyle yarış halindeki cemaatler, Müslüman azınlıkların sosyal ve dinî ihtiyaçlarının karşılanması hususunda da farklı yöntemler ve yorumlar geliştirerek rekabet ediyorlar. Cemaatler, sadece fikhî konularda değil (mesela Almanya'nın kuzeyinde yazın yatsı vaktinin girip girmediği tartışması gibi), devlet ve çevre ile olan ilişkilerinde de farklı yorumlar doğrultusunda birbirinden ayrılıyor. Bu farklı tutumlar, devlet ile Müslüman cemaatler arasındaki münasebetleri etkiliyor; bazı cemaatlerin konumunu rahatlatırken Milli Görüş gibi tavrı yerel hükümetlerle örtüşmeyen cemaatler ise cezai yaptırımlarla sindirilmeye, hatta Kaplan cemaati örneğinde olduğu gibi yasaklanmaya çalışılıyor.

Konuşmasının üçüncü ve son bölümünde Müslüman fertlerin değişen ve yerleşen tutumlarına yer veren Yükleyen, bunun insanın doğasında mevcut bir şey olduğunu ifade etti. Daha önce de belirtildiği gibi, başlangıçta okuma-yazma bilmeyen bir işçi sınıfından müteşekkil Müslümanlar, 1970'lerden itibaren aile birleşimi, yani Türkiye'de olan ailenin Avrupa'ya getirilmesi sonucu çocuklarını okullara yollamaya başlıyor; yerel dilleri hiç bilmeyen veya çok az bilen birinci ve ikinci nesle karşın yerelin dilini bazen yerlilerden daha iyi konuşan, kimi lise kimi üniversite mezunu üçüncü ve dördüncü kuşağın ortaya çıkmasıyla birlikte, başlangıçta anavatanından ithal edilip adeta dondurulmuşçasına, bazen de radikalleşerek yaşanan İslam'ın yerini daha müsamahakâr ve belki de daha yerel bir İslam anlayışı alıyor. Mesela eskiden krediyle ev alınmasına kesin bir şekilde haram fetvası verilirken günümüzde bazı küçük gruplar hariç Müslüman cemaatlerin çoğu buna cevaz vermiş durumda. İlkokuldan itibaren yerlilerle bir arada büyüyen Müslüman gençlerin bir kısmı halen kendilerini anavatanlarına bağlı görürken, bulunduğu ülkeyi benimseyip kendini orali hissedendenlerin sayısı da azımsanmayacak derecede. Bu yeni nesil, iki kültür arasında yetişmenin de getirmiş olduğu psiko-sosyolojik durumlardan kaynaklanan yeni bir "İslam-Batı sentezi" oluşturarak yerleşik cemaat anlayışını aşıyor. Yükleyen'in *devletçi* (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği - DİTİB), *gelenekçi* (Süleymanlı Cemaati), *siyasal* (Milli Görüş), *sivil* (Gülen Cemaati) ve *devrimci* (Kaplan Cemaati) İslam diye tasnif ettiği cemaatlerin geçmişte yaşadığı sert ayrışmaların genç nesil tarafından devam ettirilmediği, aksine hepsini aşan yeni bir hareket tarzının geliştiği görülüyor.

"Müslüman azınlığın yerelleşmesine karşın Avrupa'da ırkçılık giderek artıyor"

Sadece yeni nesilden dolayı değil, aynı zamanda sosyal çevrenin ve devletin baskıları, değişen ihtiyaç hiyerarşisi ve çeşitleri gibi birçok etken Avrupada meskun Müslümanların, anavatanlarındaki Müslümanlardan kendilerini belirgin bir şekilde ayıran bir İslam anlayışı ve yaşayışı geliştirmelerine yol açıyor. Bu yeni sentezin nereye varacağı, Müslümanları nasıl bir noktaya taşıyacağı tartışılırken diğer taraftan ilginç bir hadise vuku buluyor: Müslüman azınlığın yerelleşmesine karşın Avrupada ırkçılığın giderek artması. Bu gidişatin nereye varacağına dair bir soruyu Yükleyen, "Birbirini doğuran bir süreç. Çok enteresan, Müslümanlar Avrupalılaştıkça yerli Avrupalılar daha fazla sağa kayıyor. İslamofobi denilen korkunun artmasının sebebi de bu. Yani benzeşme oldukça, kendini ayırıştırma arzusu artıyor. Bu çok önemli bir süreç." diyerek cevapladıktan sonra, bunun gelecekte nereye kadar gideceğini ve hangi boyutlara ulaşip ne tür sonuçlar vereceğini kestirmenin mümkün olmadığını, ancak zamanla görülebileceğini vurguladı.

Müslümanların Avrupadaki konumlarını özetler mahiyette olan bu çalışma, toplumun nereye doğru gittiğine dair de ilginç tespitlerde bulunuyor. Karşılıklı etkileşim sonucu değişen ve değiştiren Müslümanların Avrupadaki varlıklarını ne şekilde sürdürecekleri belli ki daha birçok araştırmaya konu olacak. Sınırları kesin bir şekilde çizilmiş ve İslam'ın hâkim kültür olduğu Balkanlar ve Endülüs örneğinden farklı olarak tarihte ilk defa Müslümanlar azınlık olarak Hıristiyan bir toplum içerisinde hayat sürmeye çalışıyorlar. Bu hayat mücadelesi zamanla mezhep ve meşrep farklılıklarını aşip Müslümanların kendi aralarındaki dayanışma ve hoşgörülerini artırırken, diğer taraftan hâkim kültüre karşı olan tavırları nispetinde de onları ayırıştırıyor. Ortak bir gelecek, geliştirilen farklı yöntemler ve cevaplarla şekillenirken, Avrupa'nın buna karşı takınmış olduğu siyaset tarzı ise hâlâ netleşmiş ve oturmuş değil. Artan ırkçılık ve baskılar gidişatin aslında hiç de iyi olmadığını gösterir nitelikte. Bu gergin ortamın nereye varacağı ise tam bir muamma.

TEZAT 57

16 Mayıs 2012

Çatışma Çözümü Perspektifinden Oslo Barış Süreci Bora Bayraktar

Değerlendirme: Bilal Yıldırım

Bora Bayraktar, Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisansını ve yüksek lisansını yaptı; doktorasını "Bir Barış Süreci Örneği Olarak Oslo" başlıklı teziyle Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü'nde 2012'de tamamladı. Kariyerine profesyonel gazeteci olarak devam eden Bayraktar, mesleki birikimini akademik alana taşıyan ender araştırmacılarından biridir. *CNN Türk*'te on yıl boyunca dünya haberleri editörü ve kıdemli muhabir olarak çalıştı; ardından *ATV*'nin dış haberler editörlüğünü yürüttü. Halen *Euronews* kanalının Türkiye muhabiri olarak görev yapıyor. 1995'ten bu yana yirmiden fazla ülkede bulundu; Yaser Arafat, Şimon Peres, Benazir Butto, Benyamin Netanyahu gibi liderlerle röportajlar gerçekleştirdi ve pek çok habere imza attı. Bayraktar'ın *A'RAF: Oslo Barışından El Aksa İntifadasına Ortadoğu* (Aykırı Yayınları, 2003) ve *Hamas* (Karakutu Yayınları, 2007) isimli iki kitabı bulunuyor.

“İsrail, Camp David sonrası tercihini düşük-yoğunluklu çatışmadan ve tek-taraflı adımlardan yana koydu”

K

üresel Araştırmalar Merkezi'nin doktora tezlerinin tartışıldığı TEZAT programının Mayıs ayındaki misafiri olan *Euronews* İstanbul Temsilcisi Dr. Bora Bayraktar, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü'nde tamamladığı doktora tezini bizimle paylaştı. Dış haberler muhabiri olarak medyada uzun yıllar çalışan ve Ortadoğu'da birçok etkili liderle mülakatlar gerçekleştiren Bayraktar, konuşmasına “su üzerine yazı yazmak” olarak nitelendirdiği gazetecilik mesleğinden edindiği birikimleri kalıcı kılmak üzere doktora yapmaya karar verdiğini belirterek başladı.

Barışa çok yaklaştığı söylenen 2000 yılındaki Camp David görüşmeleri sonrasında İsrail ve ABD tarafından Filistin lideri Yaser Arafat'a tam ve bağımsız bir devlet teklif edildiği, ama onun tüm teklifleri geri çevirdiği iddiası üze-

rine Bayraktar bu konuya yoğunlaşmış. Görüşmeler sırasında gerçekte neler yaşandığına dair kaynakların ancak iki yıl sonra ilk kez yayınlandığını belirten Bayraktar, kafasını çokça kurcalayan “Her şey teklif edildiyse Filistinliler bunu niçin reddetmiş olabilir?” sorusunun cevabını bulmak üzere önce Şubat 2001'de İsrail seçimlerini izlemek için bölgeye gittiğinde taraflarla görüşmüş; ardından 2001'in Aralık ayında İsrail ordusunun kuşatması altındaki karargâhında Arafat'la bir mülakat gerçekleştirmiş. İsrail tarafının Haremüşşerif'in altının egemenliği, Filistin hava sahasının kontrolü ve Filistin-Ürdün sınırında İsrail askerlerinin bulundurulması gibi tam bağımsızlık isteyenlerin asla kabul edemeyeceği şartları masaya koyduğunu söyleyen Arafat, en temel mesele olan Kudüs'ün, özellikle Haremüşşerif'in paylaşımı konusunda “Hacer-i Muallâk, Mervan Mescidi gibi kutsal değerler Haremüşşerif'in altında iken İsrail'in bu tekliflerini nasıl kabul edebilirdim?” diye sormuş. Bayraktar, bir gazeteci olarak mülakatlarında ilk elden edindiği bu ve benzeri bilgileri bizimle paylaşırken doktora tezinin ardındaki temel motivasyonu da ortaya koymuş oldu.

“Barış süreci, topyekûn bir siyasi dönüşüm projesidir”

“Barış süreci yerini niye şiddete bıraktı?” sorusuna odaklanan Bayraktar, doktorasında çatışma çözümlerinin ele alındığı barış çalışmaları alanına yönelmiş. Barış sürecini “topyekûn bir siyasi dönüşüm projesi” olarak nitelendiren Bayraktar, çeşitli safhaları olan bu sürecin teorik çerçevesini özetledi. Buna göre, “ön müzakere safhası” büyük ölçüde sorunların tespit edildiği, çözüm formüllerinin ortaya konduğu ve tarafların belirlendiği safha olup sürecin en önemli ve kritik aşamasıdır. Zira ön müzakerelerde sorunların ve çözüm formüllerinin net bir şekilde ortaya konmaması halinde sonraki safhaların başarısız olması kuvvetle muhtemeldir. Madrid ve Oslo görüşmelerinin yapıldığı 1991-93 süreci bu safhaya tekabül eder. Ön müzakere safhasının ardından “müzakere süreci”, karşılıklı tavizlerin verildiği ve çözüm formüllerine binaen anlaşmaların şekillendiği safhadır. “Anlaşmaların imzalanması süreci”ni “barış inşası süreci” takip eder. Barış süreçleri

doğrusal değildir, sürekli değişen ve işleyen bir sistemdir. Zira barış inşası süreci ile bu süreci baltalamak isteyenlerin kıskırttığı şiddet döngüsü bir arada yürür.

Bayraktar, “Çatışan taraflar ne zaman masaya oturur?” sorusuna literatürde verilen “uygun zaman”, “katlanılmaz maliyetler”, “kaçırılmayacak fırsatlar” gibi karşılıklara değindikten sonra 1991 Kasım’ında tarafların barış için masaya oturmalarının arkaplanındaki sebepleri sıraladı. Ardından Oslo Barış Süreci’nin başlangıcında imzalanan anlaşmalarla İsrail tarafının işgal ettiği bazı topraklardan peyderpey çekilmeyi öngördüğünü, ancak sorunların giriftliğinin ve İsrail’in isteksizliğinin çözüm sürecini zorlaştırdığını belirtti. İsrail-Filistin meselesinin barış çalışmalarının en çok kullanılan malzemesi olup literatürde çözümü zor çatışmalar sınıfına girdiğini hatırlattı.

“Oslo Süreci’nde temel meseleler ötelendi, tarihsel gerçekler dışlandı, kimlik meselesi ve güç asimetrisi göz ardı edildi”

Bayraktar, Oslo Barış Süreci’nin başarısızlığının nedenlerini, süreci olumsuz etkileyen faktörleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirdi. Buna göre: (i) Anlaşmazlığın ardındaki dört temel mesele -Kudüs’ün statüsü, nihai sınırlar, Yahudi yerleşimcilerin ve Filistinli mültecilerin akıbeti- müzakerelerde ele alınmayıp 2000 yılındaki Camp David görüşmelerine kadar ötelendi. (ii) 1948 *Nakbası* gibi tarihsel gerçekler dışlandı. (iii) Kimlik meselesi bir kenara itildi ve kimlik dönüşümü ihtiyacı fark edilmedi. Hâlbuki her iki halkın da kendi ulusal kimliğini aynı topraklar üzerinden tanımladığı, işin içine dinî boyutun da eklendiği bu mesele özelinde, “kaynak paylaşımı” yöntemi, yani “barış için toprak” ilkesi çerçevesinde toprakları bölüşerek çözüme ulaşmak imkânsızdır. Bu meselenin çözümü, her iki halkın da diğerini reddetmeden kendi kimliğini yeniden tanımlamasından geçer. (iv) Kilit önemdeki güç asimetrisi göz ardı edilerek iki taraf sanki eşitmiş gibi masaya oturuldu. Filistinliler zayıflıklarının farkına varmayıp realpolitikten uzak bir şekilde elde edemeyecekleri kadar fazla taleplerde bulunurken, İsrail tarafı çözüme ilişkin net bir tavır ortaya koymadığı gibi süreç içinde sürekli pozisyon değiştirdi. (v) Baş arabulucu rolündeki ABD dengeleyici bir yaklaşım sergilemedi. Zayıf tarafa (Filistin) destek çıkararak güç asimetrisini dengelemek yerine, meseleyi İsrail ile Filistinliler değil de İsrail ile Araplar arasında bir mesele olarak görerek İsrail’e arka çıktı. Dahası öyle zamanlar oldu ki Amerikan heyetindekilerin önemli bir kısmının Yahudi kökenli olması nedeniyle Filistinliler kendile-

rini iki farklı İsrail heyetiyle müzakere ediyor gibi hissettiler. (vi) Sadece iki halk arasında değil, bölgesel ve uluslararası güçlerin de çıkarları doğrultusunda dâhil olduğu bir mesele olması bakımından çözümü daha da girift bir hal aldı. (vii) Barış çabalarını sabote etmek isteyen karşıt gruplar da sürecin akamete uğramasında etkili oldu. (viii) Karşılıklı aşırı bir güvensizlik sözkonusuydu. Filistinliler taleplerini net bir şekilde ortaya koysa da İsraililer nezdinde bunlar karşılık bulmadı; dolayısıyla “İsrail tarafı verdiği sözleri tutmuyor, bizi oyalıyor” düşüncesi Filistinliler arasında yaygınlaşırken, İsrail tarafında da “Ne taviz verirsek verelim Arafat kabul etmeyecek; Arafat bir yalancı ve terörist, Filistinlilerle barış olmaz” düşüncesi hâkim oldu.

“Barış sürecini bitiren Ariel Şaron değil, Ehud Barak’tı”

Sonuçta tıkanan görüşmeler, 28 Eylül 2000 tarihinde ana muhalefet partisi Likud’un lideri Ariel Şaron’un Mescid-i Aksa ziyareti üzerine patlak veren İkinci İntifada ile birlikte yerini tırmanan şiddete bıraktı. Bayraktar’ın bu noktada yaptığı şu tespit önemliydi: “Barış sürecini bitiren, Ariel Şaron değil, Filistinliler aleyhindeki sözleriyle İşçi Partisi lideri Başbakan Ehud Barak oldu ve ondan sonra da iş şiddete dönüştü. Barak, İsrail solunu, her iki taraftaki barış yanlılarını ve Arafat’ı bitirdi. Şu anda İsrail’in merkezi iyice sağa kaymış durumda.” Bayraktar’a göre mevcut İsrail siyaseti 2000’lerin başında oluşan yapının, yani Ariel Şaron’un çizgisinin bir devamı mahiyetinde. Şaron, Filistin topraklarını yeniden işgal etmiş ve ülkesini iyice sağa çekmişti. Dahası Camp David sonrası alınan stratejik bir kararla İsrail, tercihini müzakereler yerine tek-tarafli adımlardan ve düşük-yoğunluklu çatışmadan yana

koydu. Gelecekte yaşayabilir bir Filistin devletinin kurulmasını engellemek için elinden geleni yaptı, duvarlar inşa ederek Filistin topraklarını böldü. Ayrıca Filistin iç siyasetindeki ve toplumundaki bölünmüşlüğü körükledi. Bu şekilde İsrail, Bayraktar'a göre, sahada yeni bir gerçeklik oluşturdu.

“Mısır barış kampından çıkarsa eğer İsrail mevcut politikalarını gözden geçirmek zorunda kalabilir”

Filistin ile İsrail arasında barışa dair hiçbir ümit taşımayan Bayraktar, İsrail yönetiminin şu anda müzakere gibi bir kaygısı olmadığını, tamamen Filistinlileri dışlayarak kendi çözümünü dayattığını ve düşük-yoğunluklu çatış-

ma ile sürecin ilerlemesini tercih ettiğini belirtti. Bu duruma meydan okuyan karşılarında herhangi bir Arap gücü bulunmadığı gibi ABD'den de tam destek aldıklarına ve İsrail kamuoyunda buna itiraz eden seslerin de taban bulmadığına dikkat çekti. Çok fazla anlaşmazlık meselesi bulunduğu ve bunların mevcut ulus-devlet sisteminde konuşulup da çözülecek şeyler olmadığına vurgu yaptı. Dolayısıyla Bayraktar'a göre, güç dengesizliği değişmediği, yani ABD İsrail'e tam destek verdiği ve Filistin zayıf ve yalnız kaldığı sürece bu durum aynen devam edecek, gücü olan kuralını koymayı sürdürecektir. Ancak eğer “Arap Baharı” denklemini değiştirirse, mesela Amerikan yanlısı Enver Sedat çizgisi çöküp Mısır barış kampından çıkarsa, ancak o zaman İsrail mevcut politikalarını gözden geçirmek zorunda kalabilir.

ETKİN YÖNETİŞİM SÖYLEŞİLERİ 20

26 Mayıs 2012

Gayrimenkul Sektörüne Bakış: Bir Kurumsallaşma Örneği Dumankaya

Ali Dumankaya

Değerlendirme: Emel Öncel

Ali Dumankaya, Yıldız Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü'nden 1986'da mezun oldu. İngiltere'deki Birmingham Üniversitesi'nde Yönetim masteri (MSG) yaptı (1988). Pamukbank'ta Management Trainee olarak altı ay Finans eğitimi aldı. 1990'da kuruluşundan itibaren yedi yıl Dumankaya Otomotiv'de ve daha sonra Dumankaya İnşaat bünyesinde çeşitli görevler üstlendi. Halen Dumankaya İnşaat Yönetim Kurulu Üyesi olarak görev yapıyor.

“Kurumsallaşma, işletmelerin gelişimi, sürekliliği ve sonraki nesillere devri için zorunludur”

Etkin Yönetim Söyleşileri toplantı dizisinin yirmincisini Dumankaya İnşaat Yönetim Kurulu Üyesi Ali Dumankaya ile gerçekleştirdik. Dumankaya, kısaca kendini tanıttıktan sonra gayrimenkul sektöründe gerçekleştirdikleri projelerden bahsetti. Günümüzde inşaat sektöründe yaşanan rekabet ortamında 49 yıllık bir aile şirketi olarak nasıl bir yönetim tarzı benimsediklerini ve kurumsallaşma serüvenlerini anlattı.

Kurumsallaşmayı Dumankaya ailesinin büyümesinin temeli olarak ifade eden Ali Dumankaya, aile kültürünün kurum bünyesinde kendisini hissettirdiğini, profesyonel kadrolaşma ile her departmanda direktörlükler şeklinde bir yapılanma olduğunu belirtti ve şunları söyledi: “Kurumsal yapıların handikaplarından olan aile yapısını değiştirme realitesini kurumumuzda gerçekleştirmedik. Dumankaya kurumsallaştıkça, büyük bir aile olmaya devam etti ve ediyor. İş hayatındaki profesyonel tavrımız, insani ilişkilerde aile yapısı şeklinde karşılık buldu. İşe başlayan her çalışan, Dumankaya ailesine katıldığının bilincinde ve kuruma nasıl artı fayda sağlayabilirim farkında olan bir aile üyesidir.”

“Değişime açık olmak ve sürekli yenilenerek gelişmek bir zorunluluk”

“Kente kimlik katan yaşam alanları oluşturma” misyonuyla hareket eden Dumankaya için yapılan eserler, sadece bir yapı değil, aynı zamanda bulunduğu çevreye bir kimlik kazandıran yaşanılabilir bir mekân olmalıdır. Her projenin doğası, topografyası ve tüketici kitlesi gereği farklı olduğunu söyleyen Dumankaya’ya göre, çok başarılı olunan bir projenin bile aynı yapılsa sıkıntı yaşanır; çünkü tüketici, çevre yapısı, ekonomik şartlar, istek ve ihtiyaçlar değişiyor ve buna paralel olarak siz de değişmek zorundasınız. Dolayısıyla değişime açık olmak ve sürekli yenilenerek gelişmek sektörde bir zorunluluk.

“Yoğun rekabet ortamında müşteri ilişkilerinin iyi yönetilmesi şart”

İnşaat sektöründeki yoğun arzdan dolayı son dönemde konfor, dayanıklılık, sosyal ortam ve marka güvenilirliği arayan bir tüketici anlayışı ortaya çıktı. Sektördeki yoğun rekabet nedeniyle alıcıların şahsi talepleri doğrultusunda üretim yapılmaya başlandı ki bu durum, insanlarla sürekli iletişim halinde olmayı ve müşteri ilişkilerinin iyi yönetilmesini gerektiriyor. Marka ile tüketici arasında bir ilişki oluştuğunu ve iyi yönetilen müşteri ilişkisi ile markaya duyulan güveni arttırmak gerektiğini söyleyen Dumankaya, marka-güven ilişkisine şu sözlerle değindi: “Marka-güven ilişkisi sektörümüz açısından çok önemli. Bu nedenle markamıza ciddi miktarda yatırım yapıyoruz. Marka, sözünüz, taahhüdünüz demektir. Markanızla bir

yere imza atıyorsanız tüm sorumluluğu da almışsınız demektir. Bu da kurumunuzu hesap sorulabilir bir hale dönüştürür.”

Marka ile tüketicinin zihninde duygusal bir algı, ürün-servis-itibar-kimlik gibi bir anlamlar mozaïği oluşmaktadır. Markayı bir insan DNA'sına benzeten Dumankaya, şirketlerinin marka DNA'sının yenilikçi olduğunu söyledi ve ekledi: “Bu yüzden bizim en fazla mesaimiz toplantılarda geçer. Çünkü bu toplantılar ile yeni fikirler, farklı bakış açıları ortaya çıkar. Sektörümüz çok hızlı geliyor ve biz de bu gelişmeleri haftalık olarak takip etmek durumundayız. Yani dinamik bilgiyi harmanlayıp kullanabilen bir yapıya sahibiz.”

“İşletmeler insani ilişkilerde aile yapısını koruyarak kurumsallaşabilir”

İşletmelerin gelişmesi, sürekliliğinin ve sonraki nesillere devrinin sağlanabilmesi için kurumsallaşmanın zorunlu olduğunu vurgulayan Dumankaya'ya göre kurumsallaşma, işletmenin tüm süreç ve işlevlerini tanımlayan

ve disipline ederek bir sistem haline getiren bir anlayıştır. İşletmelerin büyüme oranlarıyla birlikte bir ihtiyaç haline gelen ve profesyonelleşmenin gereği olan kurumsallaşma, beşeri ilişkilerde standardizasyonu da beraberinde getirmektedir. Dumankaya şirketi ise bu standardizasyonu daha samimi ve bütünleştirici bir ortam olan “büyük aile” olma ortak paydasıyla beslemektedir.

İkinci nesli temsil eden Ali Bey'e üçüncü kuşağın işletmeye bakışı sorulduğunda şu cevabı verdi: “Birinci nesil kurar; babam bu işin temelindeydi ve bugünlere getirdi. İkinci nesil bir adım ileriye götürür ki biz şimdi bu safhadayız. Üçüncü neslin ise kendini çok iyi yetiştirmesi ve temelden sağlam adımlarla tırmanması şarttır.”

Sorularımıza samimiyetle cevap veren Dumankaya, ailelerindeki geleneksel büyük aile yapısının tezahürünün şirketlerinde de hissedildiğini söyledi. Teknolojik gelişimi takip eden, değişime açık, yenilikçi ve aynı zamanda geleneksel bir yapıya sahip Dumankaya örneğinden hareketle insani ilişkilerde aile yapısını koruyarak işletmelerin kurumsallaşabileceğini dinlemiş olduk.

ORTADOĞU KONUŞMALARI 7

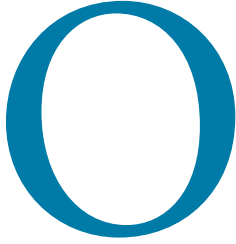
26 Mayıs 2012

“Arap Baharı” Sürecinde İran’ın Bölge Politikası Bayram Sinkaya

Değerlendirme: Abdullah Erboğa

Bayram Sinkaya, lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde tamamladı. ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde 2004’te “Türkiye-İran İlişkilerinde Çatışma ve İşbirliği: 1989-2001” başlıklı teziyle yüksek lisansını ve 2011’de “Devrim Muhafızları ve İran Siyaseti: Devrim Sonrası İranda Siyasi Liderlik ile Devrim Muhafızları Arasında Değişken İlişkilerin Nedenleri ve Sonuçları” teziyle de doktorasını tamamladı. Yüksek lisans ve doktora çalışmaları sırasında Tahran ve Columbia Üniversitelerinde misafir araştırmacı olarak bulunan Sinkaya, halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde öğretim üyesidir. Sinkaya’nın akademik ilgi alanları arasında İran siyaseti, İran güvenlik ve dış politikası, Devrim Muhafızları, Türkiye-İran ilişkileri, Ortadoğu siyaseti, siyasal İslam, Türkiye siyaseti ve Türk dış politikası yer alıyor. Bu konularda Türkçe ve İngilizce kaleme aldığı makaleleri bulunuyor.

“Ortadoğu’da İran’ı dışlayarak kurulacak yeni bir bölge sistemi başarılı olamaz”

Ortadoğu’nun dinamik yapısı küresel siyasetin ana gündemini oluşturmaya devam ediyor. “Arap Baharı”, “Arap Devrimleri”, “Arap İsyanları” gibi farklı şekillerde adlandırılan sürecin ne yöne evrileceği yoğun bir biçimde tartışılırken İran’ın nükleer meselesinin diplomatik araçlarla çözülmesi yönündeki uluslararası çabalar da sürüyor. Küresel Araştırmalar Merkezi “Ortadoğu Konuşmaları” toplantı dizisinin yedincisinde, İran’ın Ortadoğu politikalarını ve “Arap Baharı”na bakışını tartışmak üzere Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi Yard. Doç. Dr. Bayram Sinkaya’yı ağırladı.

Sinkaya, konuşmasında İran’ın dış politikasını dört temel soru etrafında ele aldı: (i) “Arap Baharı” öncesinde Ortadoğu politikaları nasıldı?

(ii) “Arap Baharı” sürecinde yaşanan gelişmeleri nasıl değerlendirdi? (iii) Bu sürece diplomatik anlamda nasıl tepkiler verdi ve nasıl bir politika izledi? (iv) “Arap Baharı” sonrası süreçte İran’ın Ortadoğu politikasının muhtemel sınırları nelerdir?

“İslam Devrimi sonrasında İran, Şiilikle ve Amerikan karşıtlığıyla desteklenen anti-emperyalist bir dış politika izledi”

Sinkaya öncelikle bölgenin en önemli güçlerinden biri olan İran’ın İslam Devrimi öncesi ve sonrası Ortadoğu politikalarındaki değişimi değerlendirdi. Buna göre, İran’ın Şah döneminde Batı ile ilişkileri olumlu seyrederken, hatta kimilerinin deyişiyle “Ortadoğu’da Batı’nın jandarmalığını yaparken”, devrimle birlikte bu rolü sona erdi ve Batı’nın en amansız düşmanlarından biri haline geldi. Devrimin dış politikada yaptığı değişiklikler arasında anti-emperyalizm bağlamında Amerikan karşıtlığı son derece önemlidir. Anti-emperyalizm İran’da devrim sonrası kurulan siyasal yapıyla, yani Şiiliğin siyasallaştırılmış anlayışı, en azından Humeyni tarafından velayet-i fakih doktrini çerçevesinde geliştirilen yorumlarıyla örtüşüyordu. Dolayısıyla devrim sonrası İran, anti-emperyalist bir dış politika izlemeye başladı ve bunu Şiiliğin temelleriyle de destekledi.

“11 Eylül sonrası jeopolitik değişim, Ortadoğu’yu İran ile ABD arasında bir mücadele sahasına dönüştürdü”

Anti-emperyalizme paralel olarak dikkat çeken bir başka nokta da özellikle ilk yıllarda etkili olan devrim ihracı politikasıdır. Humeyni liderliğindeki İran’ın Şii milliyetçisi bir anlayışla değil, tamamen mezhepler üstü bir İslam anlayışıyla bütün İslam Dünyası’nda benzer devrimlerin yapılmasını hedeflediğini belirten Sinkaya, bunun için kimi yerde mevcut İslami eğilimli hareketleri desteklemeye, kimi yerde kültürel propaganda yoluyla etkili olmaya çalıştığını söyledi. Ardından 1990’lı yıllarla birlikte İran dış politikasında yaşanan yumuşamaya dikkat çekti ve Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi döneminde Batı’yla ve komşularla daha sağlıklı ilişkiler kurma arzusunun öncelik kazandığını vurguladı. Ancak 11 Eylül sonrası ABD’nin İran’a yönelik tutumunu sertleştirmesinin ve 2003’teki Irak işgali sonrası

bölgede yaşanan jeopolitik değişimlerin İran’ı yeniden radikal bir çizgiye ittiğini, rejimin tehdit altında olduğu hissinin güvenlikçi bir perspektifi ve güvenlik eksenli politikaları tetiklediğini, bu algının da Mahmud Ahmedinejad’ı cumhurbaşkanlığına taşıdığını belirtti. İçerideki bu güvenlikçi algı dış politikada ise Filistin sorununa yeniden öncelik verilmesi, İsrail düşmanlığının artması ve -her ne kadar Afganistan ve Irak’ta doğrudan ya da dolaylı işbirliği yapmış olsalar da- Ortadoğu’nun İran ile ABD arasında bir mücadele sahasına dönüşmesi olarak tezahür etti.

Sinkaya bu değişimin bölge politikasındaki pratik yansımalarını ise şu şekilde açıkladı: “İran, devrimden sonraki ilk on yılda Ortadoğu’da özellikle Batı ile yakın ilişkileri olan Suudi Arabistan, Kuveyt, Mısır gibi rejimlerin meşruiyetini tanımazken, 1990’lardaki politika değişimiyle birlikte meşruiyetlerini tanıyıp onlarla işbirliğine yöneldi. Ahmedinejad ile birlikte dış politika yeniden radikalleşirken, bu rejimler meşruiyetleri sorgulamaksızın oldukları gibi kabul edildi; Tahran,

küresel ABD-İran mücadelesinde kültürel ve siyasal propaganda yoluyla onları kendi safına çekmeye çalıştı.”

Sinkaya bu İran-ABD mücadelesinin İran'da nasıl algılandığını felsefi olarak da temellendirdi: “Geleneksel İran ya da Doğu felsefesinde yaygın olan meşhur iyi-kötü arasındaki mücadele ve Şii felsefesindeki mazlum-zalim mücadelesi, İran Devrimi'yle birlikte İran-Amerika mücadelesine dönüşüyor. İranlı devrimcilerin bakışına göre, İslam Devrimi kötü olan Amerika'nın emperyalist projelerine çok büyük bir darbe vurduğu için Washington'daki yönetimler ne yapıp edip İran'daki İslami rejimi devirmek istiyor. O halde İran ile Amerika'nın bir araya gelmeleri ya da düşmanlıktan vazgeçmeleri neredeyse mümkün değildir. Birbirlerini düşman gören bu iki rakibin çekişme sahası ise Latin Amerika'dan Kuzey Afrika'ya ve Asya'ya kadar dünyanın her yeridir.”

“İran ‘Arap Baharı’nı ‘İslami Uyanış’ perspektifinden okuyarak 1979 Devrimi ile paralellikler kuruyor”

İran'ın “Arap Baharı” sürecinde yaşanan gelişmeleri nasıl değerlendirdiği konusuna gelince, Sinkaya özetle şunları söyledi: “İslam Devrimi'nden itibaren Tahran'ın yapmak isteyip de yapamadığını bir anda Tunus ve Mısır'da patlak veren devrimlerde Arap halklarının kendi inisiyatifleriyle gerçekleştirmesi, İran tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı. Nitekim başta Amerika olmak üzere Batılı ülkelerle iyi ilişkileri olan otoriter rejimlerin kendi halkları tarafından devrilmesini İran uzunca bir süredir arzuluyordu. Lider değişimleri, demokrasiye geçiş ve halk iradesinin hâkim olmasıyla birlikte bu ülkelerin Amerikan yanlısı tavırlarını terk edip doğal olarak

İran'ın yanında saf tutacağına dair bir beklenti doğdu. Tahran yönetimi, ‘Arap Baharı’nı 1979 İslam Devrimi'nden sonra sıkça vurgulanan ‘İslami Uyanış’ perspektifinden okudu; İran İslam Devrimi ile Ortadoğu'daki devrimler arasında -özellikle Batı'yla iyi ilişkileri olan rejimlerin halk tarafından devrilmesi, devrimlerde İslami bir söylemin kullanılması ve toplu Cuma namazlarının ardından eylemlerin yapılması vs. bağlamında- paralellikler kurdu.”

“Suriye ve Bahreyn dışında ‘Arap Baharı’ süreci, İran'ın Ortadoğu'daki jeopolitik konumunu güçlendirdi”

Peki, İran bu süreçte diplomatik olarak nasıl tepkiler verdi ve nasıl bir politika izledi? Sinkaya, İran'ın “Arap Baharı” sürecinde tek bir dil kullanmadığına, devrimlerin yaşandığı ülkelerde geleneksel siyasi bakışı çerçevesinde farklı tutumlar sergilediğine dikkat çekti. Buna göre, Kuzey Afrika ve Körfez'deki Batı'ya yakın rejimlerin devrilmesine yol açacak gelişmeleri coşkuyla karşılarken ve desteklerken, yakın müttefiki olan Suriye'de devrim sürecinin yaşanmasını ciddi bir tehdit olarak gördü. Zira İran, kendi içerisinde örgütlenen rejim karşıtı muhalefet ile Suriye'de ortaya çıkan muhalif hareket arasında paralellikler kurdu. Sinkaya, İran içerisindeki demokratik araçlarla İslami rejimi yıkmaya çalışan ABD ve Siyonistlerin başını çektiği Batı'nın benzer araçları kullanarak anti-emperyalist ve İsrail karşıtı çizgideki Esed rejimini devirmeye, böylece İran-Suriye-Hizbullah-Hamas bloğunu dağıtmaya çalıştığı inancının Tahran'da hâkim olduğunu aktardı.

Öte yandan Arap coğrafyasında yaşanan devrim süreçlerinin İran ile Amerika'nın müttefiki Suudi Arabistan arasında gerilimli bir bilek

güreşine dönüştüğünü, özellikle (ABD'nin 5. Filosuna ev sahipliği yapan ve Şii çoğunluğa rağmen Sünni bir rejimce yönetilen) Bahreyn, (İran eksenindeki) Suriye ve Yemende bu mücadelenin zirveye çıktığını anlattı. Zira Bahreyn'deki halk ayaklanması Suudi Arabistan tarafından şiddet yoluyla bastırılmasaydı, sadece Sünni rejim devrilmekle kalmayıp küresel Amerikan-İran rekabetinde ABD çok ciddi bir zemin kaybedebilir, İran savunmasını güçlendirip bölgede uzun süredir beklediği liderlik vasfını kazanabilirdi. Dolayısıyla devrim süreçlerinin her ülkede İran'ın istediği gibi ilerlediğini söylemek zor. Yine de Suriye ve Bahreyn dışında bu sürecin İran'a büyük ölçüde yaradığı ve Ortadoğu'daki jeopolitik konumunu güçlendirdiği iddia edilebilir.

Bu dönemde İran dış politikasında Arap Dünyası'na yönelik düşük bir diplomatik ziyaret profili çizildiğine dikkat çeken Sinkaya, İran İslami Uyanışı Uluslararası Cemiyeti'nin kurulmasının ve propaganda mahiyetinde, daha çok gençlere yönelik çeşitli konferanslar düzenlenmesinin bu alandaki en önemli yenilik sayılabileceğini belirtti. Nitekim Sinkaya'ya göre Tahran yönetimi, üzerindeki siyasi ve iktisadi bas-

kaların yanı sıra bölgedeki devrimci hareketlerin İran'a mesafeli olmasının da etkisiyle "Arap Baharı" sürecine -Suriye dışında- fiili destekten ziyade söylemsel bir katkıda bulunabiliyor.

"Suriye'nin akıbeti İran'ın bölgedeki duruşunu doğrudan ve derinden etkileyecek"

Her ne kadar Tahran yönetimi İran bu süreci kendisi için bir fırsat olarak görse de Sinkaya, önemli bir boyuta, "Arap Baharı" sonrası İran'ın Ortadoğu politikasındaki muhtemel sınırlara dikkat çekti. Arap Devrimlerinin her ülkede farklı koalisyonların birer ürünü ve İslamcılarının da bu koalisyonların sadece birer parçası olduğunu hatırlatan Sinkaya, İran'ın İslam anlayışı ile devrimin yaşandığı ülkelerdeki İslamcılarının İslam anlayışının farklılığına ve koalisyonu oluşturan diğer grupların da İran'a mesafeli olduğuna vurgu yaptı. Özellikle 2006'daki Hizbullah-İsrail Savaşı ile birlikte İran'ın Arap Dünyası'ndaki itibarı büyük ölçüde artsa da, Irak'ta yaşanan mezhep çatışmaları ve İran'da

Yeşil Hareket'in şiddet yoluyla bastırılması ile birlikte itibar kaybına uğradı. Nihayet Suriye'de karşı devrimci bir duruş sergilemesi, devrim olan diğer ülkelerde İran'ın pozisyonunu epeyce zora soktu. Bununla birlikte Sinkaya, devrimin yaşandığı ülkelerde demokratik rejimlere geçilmesiyle Tahran'ın bölgede rahatlayacağı, yeni gelecek hükümetlerin dost olmasa bile en azından İran'a yönelik politikalarının eski olumsuz seyrinde olmayacağı beklentisinde. "Arap Baharı" sürecinin bazı ülkelerde siyasal istikrarsızlığa yol açabileceğini, ancak İran'ın istikrarsızlık, özellikle de iç savaş konusunda oldukça deneyimli olduğunu hatırlatan Sinkaya, Suriye'nin akıbetinin İran'ın bölgedeki konumunu doğrudan ve derinden etkileyeceği, öte yandan yeniden kartların karıldığı bir süreçte İran'ı dışlar şekilde kurulacak bir bölge sisteminin başarılı olmayacağı kanaatinde.

Sinkaya "Arap Baharı"nın İran'a sıçrama ihtimalini ise muhalefet tek bir şemsiye altında buluşamadığı müddetçe pek mümkün görmüyor. Rejimin toptan devrilmesini isteyen "rejim karşıtı muhalefet" ve İslam Cumhuriyeti'ne değil, sadece mevcut yönetime ve politikalarına karşı çıkan "rejim içi muhalefet" olarak iki parçaya ayrılmış durumdaki İran muhalefeti, rejimi henüz ciddi bir şekilde tehdit etme potansiyeline sahip değil.

"Ankara'nın bölgede istikrarsızlığa tahammülü yokken Tahran, ABD'nin kaybetmesi uğruna bölgesel istikrarı önemli görmüyor"

"Arap Baharı" sürecinde Türkiye-İran ilişkilerini de değerlendiren Sinkaya, son on yıllık periyotta Türkiye'nin Amerika ile yaşadığı gerilimlerin İran'da takdir topladığını, Ankara'nın Filistin ve Suriye politikalarının heyecanla karşılandığını belirtti. Ancak son dönemde hem Türk-Amerikan ilişkilerinin düzelmesinin hem de Malatya'ya NATO füze savunma sisteminin bir parçasının yerleştirilmesi ve Ankara'nın izlediği Suriye politikasının İran tarafında huzursuzluk yarattığını vurguladı. Buna mukabil Tahran'ın Suriye politikasının da bölgede istikrarsızlığa tahammülü olmayan Ankara tarafından ciddi bir biçimde eleştirildiğini ifade etti. Sinkaya'ya göre, Ortadoğu'da Amerika'nın kaybetmesine yol açacak tüm parametrelere açık olan İran, bölgesel istikrarı bu hedef uğruna pek de önemli görmüyor. Öte yandan Hür Suriye Ordusu'nun rehin aldığı İranlıların Ankara'nın girişimiyle ve iki Türk gazetecinin de Tahran'ın arabuluculuğuyla serbest bırakılması örneklerinde görüldüğü gibi, Suriye üzerinde İran ve Türkiye zaman zaman işbirliği de yapıyor. Her ne kadar son dönemde iki ülke medya ve akademi çevrelerinde tepkiler karşılıklı olarak artsa da, İran ve Türk hükümetlerinin tavırları gerginliği azaltma yönünde. Bu açıdan İran, Türkiye ile gerilimin artmaması adına ılımlı ve kontrollü mesajlar veriyor.

Bayram Sinkaya'nın değerlendirmelerini de göz önüne alarak, sonuçta şunu söyleyebiliriz ki Ortadoğu'nun en önemli güçlerinden biri olan İran, "Arap Baharı" sonrası bölgede demokrasinin hâkim olmasından maksimum fayda sağlayacağı beklentisinde. Ancak sandıktan ne çıkacağı belli olmaz.

İKTİSAT KONUŞMALARI 6

9 Haziran 2012

Kur'an ve İktisat: Kredi ve Faiz Meselesine Makro-Sistemik Bir Yaklaşım

Sabri Orman

Değerlendirme: Melike Akkuş

Sabri Orman, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra 1980'de aynı fakülteye asistan olarak girdi ve 1981'de doktorasını tamamladı. 1982'de yardımcı doçent olarak Marmara Üniversitesi İktisat Bölümü'ne geçti. Aynı bölümde 1986'da doçent, 1993'te profesör oldu ve 2003'te emekliye ayrıldı. London School of Economics and Political Science'da araştırma asistanı (1989-1990) olarak çalışmalar yaptı. Malezya'da Uluslararası İslam Üniversitesi İktisat Bölümü'nde (1992-1994) ve Uluslararası İslam Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü'nde (1995-1997 ve 2002-2006) iktisat profesörü olarak görev yaptı. En son İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde rektör yardımcılığı (2007-2009) ve rektörlük (2009-2011) görevlerinde bulunan Prof. Orman, Kasım 2011'de T.C. Merkez Bankası meclis üyeliğine seçildi.

Üçü telif, ikisi tercüme ve altısı edisyon olmak üzere on bir kitabı ve çok sayıda makalesi bulunan Orman'ın kitapları şunlardır:

Gazali: Hakikat Araştırması, Felsefe Eleştirisi ve Etkisi, İnsan Yayınları, 1986. *Gazali'nin İktisat Felsefesi*, İnsan Yayınları, (3. baskı) 2007. *İktisat, Tarih ve Toplum*, Küre Yayınları, (3. baskı) 2012.

Tarihselciliğin Sefaleti (K.R. Popper, *The Poverty of Historicism*), İnsan Yayınları, (4. baskı) 2002. *İslam İktisat Tarihine Giriş* (A.A. Duri, *Muqaddamah fi Tarih al-Arabi al-Iqtisadi*), İstanbul, 1991.

Bilgi, Bilim ve İslam, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987. *Para, Faiz ve İslam*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987. *Türkiye'de Zekat Potansiyeli*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1987. *İşçi-İşveren İlişkileri*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1990. *Modernleşme, İslam Dünyası ve Türkiye*, Ensar Neşriyat, 2001. *İşletmelerde İş Etiği*, İTO Yayınları, 2009.

“İslam iktisadı, net sınırlarla çevrili değil, inovasyona açık devrimci bir alandır”

K

AM “İktisat Konuşmaları” toplantı dizisinin altıncısında, T.C. Merkez Bankası Meclis Üyesi Prof. Dr. Sabri Orman’ı misafir ederek (aynı zamanda onun *İktisat, Tarih ve Toplum* adlı kitabının sekizinci bölümünü teşkil eden) “Kur’an ve İktisat: Kredi ve Faiz Meselesine Makro-Sistemik Bir Yaklaşım” başlıklı tartışmalı bir toplantı gerçekleştirdik. Bu toplantı, KAM bünyesinde bir senedir devam eden ve Türkiye iktisadi düşüncesine önemli katkıları olan Sabri Ülgener, Sabahattin Zaim, Nevzat Yalçıntaş, Ahmet Tabakoğlu, Sabri Orman, Mustafa Özel, Adnan Büyükdeniz ve Cengiz Kallek gibi iktisatçıların konu alındığı “Türkiye İktisadi Düşünce Çalışmaları Atölyesi”nin faaliyetlerine paralel olarak gerçekleştirildi. Atölye bünyesinde yapılan ana okumaların ve tartışmaların ötesinde, sahip olunan medeniyet bilinci çerçevesinde farklı bir söz söyleme derdindeki genç iktisatçılar ile aynı endişelerle seneler önce yola çıkmış tecrübeli bir hocayı buluşturması hasebiyle bir ilk olan bu toplantı, klasik yuvarlak masa faaliyet-

lerinin dışında soru-cevap formatında ilerledi ve faiz, kredi sistemi, murabaha, temerrüt gibi iktisadi konular konuşuldu.

“Bir ömür meşgalemiz olacak doktora konusunu ve kaynaklarını cebr-i ihtiyar ile belirledik”

Sabri Orman, makalesinin tahlilinden önce, İslam iktisadı çalışmanın cazip olmadığı bir dönemde yolunun nasıl bu alanla kesiştiğini bizimle paylaştı. İmam-ı Gazali’nin insan bazı şeyleri ihtiyar ettiğini zanneder ama aslında bu tercihler bile belirlenmiştir manasına gelen *cebr-i ihtiyar* kavramından hareketle akademiye giriş hikâyesini anlattı. Buna göre, işin başında İslam iktisadı çalışmayı düşünmeyen Orman, imam-hatip mezunu olduğu için dönemin şartları gereği mecburen önce Yüksek İslam Enstitüsü’nü, ardından İktisat Fakültesi’ni bitirince bu iki eğitimi harmanlayacak bir konu üzerinde çalışmak istemiş. Sabri Ülgener Hoca kendisine Gazali çalışmasını tavsiye etmiş. O ana kadar bu konuyu hiç düşünmediği için “İslam âlimi olarak saygınlığı tartışılmayacak olan Gazali iktisadi konularında bir doktora tezini besleyecek ne söylemiş olabilir ki?” diye düşünmüş; ancak Gazali’nin eserlerindeki konu başlıklarını tarayıp iktisatla ilişkilendirilebilecek mevzuları belirleyince hocasına hak vermiş. Rehber hocalığın, tez yönetmenin ne kadar önemli olduğunu o zaman anlamış. Bir ömür meşgalesi olacak doktora

konusunu ve kaynaklarını da yine *cebr-i ihtiyar* ile belirlemiş. Nitekim yetmiş aşkın eseri bulunan Gazali'nin çalışmalarını işin başında sınıflamakla meşgulken bir gün hocası çağırılmış ve yaşı rumi takvimden miladi takvime çevrilerle hesaplandığı için dört ay sonra yaş haddinden emekli olması icap ettiğini söylemiş. O ana kadar Gazali'nin eserlerinden yalnızca *İhya'yı* taramış olan Orman, kaynağını bununla sınırlamak zorunda kalmış. Tez sınavına girdiği günün mesai bitiminde Ülgener Hoca emekli olmuş. Sonrasında akademik hayatında Orhan Tuna, Sabahattin Zaim, Nevzat Yalçıntaş gibi kıymetli hocaların asistanlığını yapmış ve onlardan çok istifade etmiş.

“İşçi ile patron statüleri gereği kardeş olamaz, ama ortaklık kardeşliğe imkân verir”

Bu girizgâhın akabinde Prof. Orman, “Kur’an ve İktisat” makalesinden hareketle kendisine

yöneltilen soruları cevaplandırdı. Bu çerçevede “Hadis ve ayetlerde işçi sınıfının mevcudiyeti kabul edilirken ve işçi-patron ilişkisinde hakkaniyet tavsiye edilirken neden makaleinizde işçi-patron ayrımını vurguluyorsunuz?” sorusuna cevaben şunları söyledi: “Bu makalede hususen patron-işçi ilişkileri ve faiz yasağı üzerinde yoğunlaştık. İktisadi sistemde yapılması muhtemel bütün düzenlemelere rağmen çeşitli sebepler dolayısıyla hâlâ işçi statüsünde, yani bağımlı çalışan statüsünde insanlar kalacaktır. Bazen insanların vasıfları başka türlü olmaya müsaade etmez; herkes bağımsız çalışma, inisiyatif kullanma, müteşebbis olma vasıflarına sahip değildir. İkincisi, işlerin yapısı da buna müsait olmayabilir, yani her iş ortaklık yapısına uygun olarak organize edilemeyebilir. Dolayısıyla o durumlara münhasır olmak üzere ve tabii sistemin fiiliyattaki performansına bağlı olarak, işçilik statüsü bu teorik sistemde dahi varlığını sürdürür, sistem onu reddetmez. İşçinin durumuyla ilgili bir tavsiye ya da emir olarak ‘İşçinin ücretini alınının teri kurumadan verin’ mealinde hadisler rol oynamaya devam

eder. İşçi varsa, ki kalmaya devam edecektir, burada önemli olan işçilik statüsünün sistemi karakterize eden bir statü olmasıdır. Şahsen ben işçiyle patronun kardeş olabileceğine inanmıyorum. Çatışınlar demiyorum; ama bir tarafta hakiki manasıyla işçi, diğer tarafta hakiki manasıyla patron varsa bunlar kardeş olamaz; zira tarafların statüleri buna müsait değildir. Patron da işçi de kardeş olmak isteyebilir; ama karşılıklı iyi niyetlere ve gayretlere rağmen aralarında aşılamayan engeller vardır. Onun için insanları kardeş yapmak istiyorsanız onları aynı statüye erdirmeye çalışmanız icap eder. İşçi ile patron konumları gereği ayrı statüdedirler; ama mesela ortak olurlarsa işler değişir. Çünkü ortaklık müşterek bir statüdür. Ortak olursanız birinizin payı diğerinden küçük de olsa aynı statüyü paylaşırsınız, ki bu ortakların kardeş olmasına imkân verir. Söylemek istediğim tam olarak bu, yoksa işçi ile patron mutlaka çatışacak demiyorum. İslami değerlere sahip işçi ve patron ile buna sahip olmayan işçi ve patron arasında farklar olacağını kabul ederim; birinin ilişkileri daha yumuşak olabilir. Ama bu, aradaki statü farkını izale etmez; zaten şeytan da buna müsaade etmez, tarafları sürekli dürter.”

“Fazlurrahman, modern zamanlarda kredi işlemlerinde faizin haram olması artık geçerli değildir görüşünde”

İslam iktisadı tartışmaları genelde “Faizi nasıl İslamlaştırabiliriz?” sorusu etrafında yürürken Orman’ın faiz yasağının kredi mekanizmalarını törpülemek ve adaletsizliği önlemek amacıyla konduğu tezi tartışmanın ana konularından birisi oldu. Faiz meselesinin insanlık tarihinin en eski konularından biri olduğu-

nu, bütün İbrahimî dinlerde faizin haram ya da yasak kabul edildiğini, bu konunun bizim tartışma gündemimize modern zamanlarda girdiğini belirten Orman, önemli bir İslam düşünürü olan Fazlurrahman’ın “İslam’da İktisadi Adalet” başlıklı makalesine uzun bir atıfla İslam’da faiz yasağına dair şunları söyledi: “Fazlurrahman’ın makalesine göre, faiz yasağı aslında bizim şimdi tartıştığımız gibi tartışılmamalıdır; çünkü yasaklanan şey, o tahrimin geçerli olduğu zamanın realitesine yöneliktir. O zaman borçlanma zenginlerden fakirlere doğru oluyordu ve kişiler tüketim maksadıyla, ihtiyaç sahibi olarak borçlanıyorlardı. Mevcut serveti hayatını idame ettirmesine imkân vermeyen birisi durumu daha iyi olan birisinden yardım istiyor, o kişi de ‘Ben sana bu yardımı şu faiz oranı mukabilinde veririm’ diyordu. Bu işlem daha sonra bizde *murabaha*, İngilizcede *usuary* denilen sürece dönüştü. Tabii dinlerin bu adaletsizliğe müsaade etmesi uygun olamazdı ve bu nedenle yasaklanmıştı. Ama zaman içinde borçlanmaların yapısı değişti. Modern zamanlarda ihtiyaç kredisi devam etse bile esas borçlanmanın alanı farklılaştı. İnsanlar artık ihtiyaç ve tüketimden ziyade yatırım maksadıyla borçlanıyorlar ki bunlar genelde zenginler ya da zengin olma kabiliyeti son derece yüksek olan müteşebbisler. Bir taraf ekonomik olarak iyi durumdaki yatırımcı ve müteşebbislerden müteşekkil iken, diğer taraf daha çok alt ve orta dereceli gelir grubuna mensup, kendi küçük tasarruflarıyla bir teşebbüsü başlatma imkânları olmayan ya da bu küçük sermayeyi bir iktisadi teşebbüse çevirme vasfından mahrum küçük tasarruf erbabı. Faiz yasağını savunarak küçük tasarruf sahiplerine ‘Faiz haram, sen bu tasarrufu karşılıksız olarak karz-ı hasen gibi yatırımda bulunan kişiye ver’ diyoruz ki bu adil değil. Yani faiz yasağının maksadı bir adaletsizliği izale etmek iken biz modern zamanlarda hadiseye aynı şekilde

bakarak başka bir adaletsizliğe yol açıyoruz. Adalet-zulüm kriterine göre yapılacak bir değerlendirmede kredi işlemlerinde faizin haram olması artık geçerli değildir. Haram olan *usu-ary*dir, *interest* değil sonucuna varıyor Fazlurrahman.”

“İslam’da esas yasaklanmak istenen faiz değil, kredi mekanizmasıdır”

Orman, burada kredileşmenin konusunun tüketimden üretime doğru değişmesi ve *usu-ary*den *intereste*, yani murabahadan faize doğru bir normalleşmenin gerçekleşmesi şeklinde iki kriter olduğunu, bundan hareketle faiz yasağının doğru olmadığı kanaatine varan İslam düşünürleri bulunduğu gibi, sonuçlarını etraflica mütalaa etmeden mikro bazda düşünerek faizin haramlığına inanan kişilerin de mevcut olduğunu belirtti. Bu konu üzerinde kendi görüşlerini ise şu şekilde ayrıntılandırdı: “Faiz yasağı ile mikro bazdaki adalet-zulümden zi-

yade makro çerçevedeki sosyal sonuçlar öncelendiği için murad-ı ilahî faizin *-usu-ary* ya da *interest*, murabaha ya da faiz fark etmez- yasaklanması yönünde değildir. Faiz yasağının belirli bir tarihî döneme ait olduğuna inanmıyorum; zira Kur’an tarihî bir metin değildir. Faizin haramlığını anlamlı kılan, bunun iki kişi arasındaki bir hadise oluşundan ziyade makro düzlemde etkileri bulunan sosyal bir konu olmasıdır. Esas yasaklanmak istenen faiz değil, kredi mekanizmasıdır. Kredi mekanizmasını yasaklamak başka bazı sebeplerden dolayı olumsuz sonuçlara yol açacağı için kredi mekanizması değil, dolaylı olarak onu engelleyen faiz yasaklanmıştır. Faiz alamayacak küçük/orta tasarruf erbabı neden elindeki tasarrufu patron kardeşine vermek istesin? Kimse parasını herhangi bir menfaat elde etmeden bir başkasına vermez, olur da ikna ederseniz bile bu adil olmaz. Dolayısıyla stratejik olarak yasaklanması hedeflenen kredi mekanizmasıyla faiz yasaklanarak aynı hedefe varılmak istenmiştir düşüncesindeyim. Faiz yasağının dolaylı bir kredi yasağı olarak değerlendiril-

mesinin akademisyenler ve bu alandaki pratisyenler için inanılmaz bir inovasyon alanı açtığını düşünüyorum; zira kredi mekanizmasını kaldırmak için onun yerine geçebilecek yeni mekanizmaların geliştirilmesi gerekir. Ayrıca iktisadi açıdan önemi yüksek olmasa dahi ahlaki açıdan önem arz eden karz-ı hasen müessesesinin korunması taraftarıyım.”

“Kredili bir sistem ile ortaklık esasına dayalı bir yapının ortaya çıkaracağı sosyal ve siyasi ortam çok farklı olacaktır”

Orman bir soru üzerine, faiz yasağının ardındaki amacın kredi mekanizmasını kaldırmak olduğu kanaatine paralel bir toplum tasavvurundan da bahsetti: “Faiz yasağının ciddi iktisadi sonuçlarının yanı sıra hem organizasyon hem işlem türleri hem de içinde yer alan aktörlerin psikolojisi üzerinde etkileri vardır. Ortak olarak bir iktisadi yapıda yer alan insan

ile tasarruflarını başkasına ödünç olarak veren insan arasında derece farkı değil, tür farkı vardır. Bu farklılaşmanın iktisadi motivasyon, etkinlik, gelir bölüşümü, iş ilişkileri, işin organizasyonu, verimlilik gibi açılardan iktisadi hayatı etkileyecek çok sayıda, çok yönlü radikal sonuçları olacaktır. Bu minvalde böyle farklı bir iktisadi yapı farklı bir sosyal yapıyı ortaya çıkaracaktır. Birinde piramitsel bir sosyal yapı oluşurken diğerinde ekliptik bir sosyal yapı oluşması muhtemeldir. Siyasi bakımdan da çok farklı sonuçlar öngörülebilir. Kredili bir sistemin yol açtığı siyasi yapılanma ile ortaklık esasına dayalı bir yapının ortaya çıkaracağı sosyal ve siyasi ortam çok farklı olacaktır. Hatta kültürün bile bundan etkilenmesi ihtimal dâhilindedir.”

Sabri Orman’ın tecrübelerini paylaştığı bu toplantı, patron-işçi ilişkileri ve faiz yasağı konularında sunduğu farklı perspektifle katılımcıların İslam iktisadını, net sınırlarla çevrili bir alan yerine, inovasyona açık devrimci bir alan olarak yeniden değerlendirmelerine imkân verdi.

ETKİN YÖNETİŞİM SÖYLEŞİLERİ 21

16 Haziran 2012

Aile Şirketlerinde Kurumsal Yönetim ve Markalaşma

Ahmet Said Kavurmacı

Değerlendirme: Melih Torlak

Ahmet Said Kavurmacı, 2008'den bu yana Aydınli Grup'un yürütme kurulu başkanlığı (CEO) görevini yürütüyor. İstanbul Teknik Üniversitesi Endüstri Mühendisliği'nden mezun olan Kavurmacı, Marmara Üniversitesi İşletme'de yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1995'te iş hayatına başladığı Aydınli Grup bünyesinde sırasıyla üretim, satış ve ihracat temsilciliği, büyük mağazalar koordinatörlüğü, *Cacharel* marka direktörlüğü, grup markaları pazarlama direktörlüğü gibi farklı görevlerde bulundu. Ayrıca Birleşmiş Markalar Derneği (BMD) yönetim kurulu ve kurucu üyeliği, İstanbul Genç Girişimciler Derneği (İSGİD) yönetim kurulu başkan vekilliği ve kurucu üyeliği görevlerini yürüten Kavurmacı, aynı zamanda Hüdavendigâr Üniversitesi mütevelli heyet üyesi, Yedirenk Sanat Vakfı mütevelli başkanı ve Kandilli Kulübü Vakfı'nın kurucular kurulu üyesidir.

“Hem ailede hem de şirkette istişare, vifak ve ittifak tam tesis edilmelidir”

H

aziran ayında yirmi birincisini gerçekleştirdiğimiz “Etkin Yönetim Söyleşileri”nde Aydınli Grup Yürütme Kurulu Başkanı Ahmet Said Kavurmacı’yı misafir ederek “Aile Şirketlerinde Kurumsal Yönetim ve Markalaşma” üzerine konuştuk. Kısa bir tanıtımdan sonra Ahmet Bey, şirket kurucusu Mustafa Kavurmacı’nın hayat hikayesinden kesitler paylaştı. Aydın’ın Karacasu ilçesinde dünyaya gelen Mustafa Bey, İstanbul Üniversite İktisat Fakültesi’nde okumuş ve Sabahattin Zaim Hoca’nın nasihati üzerine ticari hayata yönelmiş. 1965 yılında Fatih’te 50 metrekarelik bir dükkanda ticarete başlayan Mustafa Bey “İnsanlara nasıl faydalı olabilirim?” düşüncesiyle hareket etmiş. Şimdilerde ise Aydınli Grup bünyesinde Pierre Cardin, U.S. Polo ve Cacharel gibi büyük markaların distribütörlüğü yürütülüyor.

“Hakiki lider, beraberindeki insanlarla mesafe kat eden ve onları yüksek bir hedefe yönlendiren kişidir”

Mustafa Bey’in tutumu ve büyüklerin sözlerinden hareketle Aydınli Grup içerisinde temel değerlerin oluşturulduğunu söyleyen Kavur-

macı, idarecilerin ciddiyet ve şefkat sahibi olması gerektiğine vurgu yaptı. “Hakiki lider, tek başına yol yürüyen bir insan değildir” diyen Kavurmacı’ya göre lider, beraberindeki insanlarla mesafe kat eden, arkasında bulunanları yüce ve yüksek bir hedefe yönlendiren kişidir.

Şirketlerin en büyük sorunlarından biri olan “gybet” konusuna karşı topyekün savaş açtıklarını söyleyen Kavurmacı, Hz. Muhammed’in “Gybetten sakının! Çünkü gybet zinadan daha şiddetlidir. Kişi zina eder, sonra tövbe ederse, Allah onun tövbesini kabul buyurur. Ancak gybet eden, gybet edilen affetmedikçe, mağfiret olunmaz.” hadisini aktardı.

“Oluştuduğumuz yaşanabilir temel değerlere tüm Aydınli Grup çalışanları uymak zorunda”

Aile şirketi olarak kurulan Aydınli Grup’ta hâlihazırda yerli-yabancı toplam 3000 kişi çalışıyor. Kavurmacı, dil-din-ırk ayrımı yapmaksızın herkesi kapsayacak, yaşanabilir temel değerler oluşturduklarını, en üstteki yöneticiden en alttaki çalışana kadar herkesin bu değerlere uymak zorunda olduğunu söyledi.

Aydınli Grup’un temel değerleri:

1. Adil, dürüst, inançlara ve farklılıklara saygılı davranmak.
2. Alçak gönüllü, hoşgörülü ve yardımsever olmak.
3. Öncelikleri dikkate alarak esnek, hızlı ve durumsal davranabilmek.

4. Hata yapmaktan korkmamak, hatalardan ders almak, ama istişaresiz iş yapmamak. (Kurumsallaşmanın en önemli reçetesinin bu madde olduğunu düşünen Kavurmacı, bunun aile şirketlerinin temel düsturu olması gerektiğini de sözlerine ekledi.)
5. Duyguları dikkate almak, ancak bilimsel metotları ve objektif verileri kullanarak karar vermek.
6. İşi kolaylaştırmak, hızlandırmak ve daha akıllı iş yapmak için teknolojiyi etkin kullanmak.
7. İşlerin kişilere bağlı olmadan sürdürülebildiği, kurumsal bilginin üretildiği, geliştirildiği ve kurum hafızasına kazandırıldığı bir iş modelinde süreçleri ve sistemleri kurgulamak, yaşatmak ve yazılı hale getirmek.
8. Müşteri, çalışan, hissedar ve tedarikçi odaklı olmak.
9. Yasal ve etik kurallara uymak.
10. İşi ehline vermek.
11. “Daha yok mu?” düsturuyla hareket edip mevcutla yetinmemek, ölçülebilir ve başarmaya değer hedefler koyarak sürekli iyileşmeyi ve geliştirmeyi hedeflemek.
12. Konulan hedeflerde -zorluklar karşısında yılmadan ve mazeret üretmeden- inanıp, azmedip, işi başarınca kadar yüksek gayret göstermek.
13. Her zaman iyi niyeti ve önyargısız olarak pozitif düşünmeyi esas almak; sorunlara üçüncü kişiler ile değil, (kesinlikle gıybet ve dedikodu yapmadan) bizzat sorumluları ile görüşerek çözüm aramak.
14. Zamanı ve imkânları doğru ve etkin kullanmak, israf etmemek.
15. Çalıştığı yeri sadece bir iş ortamı değil, bir yaşam ortamı olarak görmek; Aydınlanma ailesinin bir üyesi olarak ülkesine ve insanlığa faydalı olmak.

“Başarı hikâyeleri anlatan ve dinleyen değil, yazan kişiler olmalıyız”

Özetle, bu temel değerler üzerinde yükselen bir vakıf müessesesi olmayı hedeflediklerini söyleyen Kavurmacı, “Ailede, şirkette ve ülkede bugün yaşadığımız güzelliklerin devamını arzuluyorsak istişare, vifak ve ittifak tam tesis edilmelidir” dedi. “Başarı hikâyeleri anlatan ve dinleyen değil, yazan kişiler olmalıyız” diyen Kavurmacı, bu asrın örnek hareketlerini kendi içimizden çıkarmamız, gözümüzü ufuklara dikip ulvi bir mefkure ile dopdolu olmamız gerektiğine vurgu yaptı.

AVRASYA KONUŞMALARI 6

23 Haziran 2012

Osmanlı ve Rus Modernleşmesi: Tarihten Günümüze Yansımalar

Taşansu Türker

Değerlendirme: Veysel Kurt

Taşansu Türker, lisans ve yüksek lisansını Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. Tarih alanındaki doktora derecesini de Moskova Devlet Üniversitesi Asya ve Afrika Çalışmaları Enstitüsü'nden aldı. Türkçe, Rusça ve İngilizce birçok kitap, makale ve uluslararası konferans tebliği bulunan Doç. Dr. Türker'in araştırma konuları arasında Osmanlı, Rusya ve Ortadoğu coğrafyasında tarih yazımı, modernleşme, imparatorluk kavramı ve milliyetçilik yer alıyor. 2001 yılından beri Mülkiye'de öğretim üyeliğini sürdürüyor.

“Rusya Batı’ya karşı imparatorluğu savunarak ayakta dururken, Türkiye Batılılaşma adına imparatorluğu verip cumhuriyeti kurdu”

K

üresel Araştırmalar Merkezi’nin “Avrasya Konuşmaları” serisinin altıncı konusu, Ankara Siyasal’da öğretim üyesi olan Doç. Dr. Taşansu Türker’di. Türker, konuşmasında Osmanlı ve Rus modernleşme süreçlerini paralellikler ve farklılıklar bağlamında karşılaştırmalı bir perspektifle ele aldı.

“Osmanlı ve Rus imparatorlukları Batılılaşma sürecinin hem en muzafferi hem de en mağdurudur”

Türker’in konuşmasının merkezini, Osmanlı ve Rus modernleşmesinin ortak ve ayırt edici özellikleri oluşturdu. Bu bağlamda en genel yargı, her iki imparatorluğun yaklaşık 300 yıl

süren Batılılaşma sürecinde hem en muzaffer hem de en mağdur oluşudur. Batılılaşma bağlamında “muzafferiyet” ve “mağduriyet” noktalarını açıklamadan evvel Türker, her iki imparatorluğun Batı karşısında nasıl bir pozisyona sahip olduğunu anlattı. Buna göre her iki imparatorluk da (i) Batı’nın ilk çemberinde yer alırlar. (ii) Roma’yı tevarüs ettiği iddiasındadırlar. Bu bağlamda Osmanlı için en çarpıcı örnek Fatih Sultan Mehmed’in “Kayser” unvanını kullanmasıdır. Yine Romalılık iddiası sadece söylem düzeyinde kalmaz, Osmanlı’nın hukuki ve idari metinlerine de girer. Ruslar ise Romalılık iddiasını IV. İvan döneminde ilk kez ortaya atarlar. Bu dönemde Ruslar kendilerini Ortodoksluğun koruyucusu olarak ilan ederler ve Moskova “Yeni Roma” olarak zikredilmeye başlanır. (iii) Hem antropolojik ve etnik köken hem de hukuki ve siyasi süreklilikler bakımından benzerlikler gösterirler. Zira 300 yıllık Tatar hâkimiyeti Rusları her açıdan etkiler. (iv) Batılılaşma sürecinde hem iktidar hem de bilgi ve üretim bakımından Batı (yani İngiltere ve özellikle de Fransa) karşısında zayıf düşerler.

“Osmanlı ‘değişmemek için değişim’i seçerken, Rusya’da köklü değişim için kanlı bir modernleşme yaşanır”

Batılılaşma sürecinde iki imparatorluk arasındaki farklılıklara gelince Türker şu noktaları öne çıkardı: **(i)** XVIII. yüzyılda Rusya'da imparatorluk inşa süreci yaşanırken, Osmanlı İmparatorluğu zirve dönemini geride bırakır ve Batı karşısında zayıflamaya başlar. **(ii)** Ruslar bu dönemde aristokrasiyi meşrulaştırıp müesseseleştirirken, Osmanlı'da ise çoktan tedavülünden kalkmış, hatta aslında hiç var olmamıştır. **(iii)** Batılılaşmaya yaklaşım farklıdır. XVIII. yüzyılda Osmanlı modernleşmesi, "değişmek için değişim"i seçer; modernleşmenin ana amacı, savaşta yenilmemek için teknik reformlar yapmaktır, yoksa sosyal ve kültürel alanda bir dönüşüm niyeti yoktur. Rusya'da ise Petro, sosyal ve siyasal yapının tamamen değişmesi için reformlara yönelir; bu yüzden de keskin ve kanlı bir modernleşme süreci yaşanır. Karşı bir güç odağı olmaya aday kesimleri hiyerarşik bir düzene sokarak kendisine bağlar. Yine Petro, "milliyetçilikler çağı" da denilen modern dönemde, yani imparatorlukların düşüşte ama hâlâ geçerli örgütlenme formu olduğu bir dönemde, ulusal devlet formunda bir imparatorluk kurar. Rus imparatorluğu-

nun gücü de işte bu çelişkiden gelir. Romalılık, Rusluk ve Ortodoksluk iddialarını modern bir üslupla ve kimlikler arasında hiyerarşi kurarak yaşatır. Türk modernleşmesi ise hiçbir zaman Rusya'daki gibi keskin, şedit ve kanlı olmaz. Osmanlı'da millet sisteminin etnisite ve dille işi yoktur. Dolayısıyla Petro'nun Rusçuluğuna benzer bir tarzda Türkçülük ancak XIX. yüzyılın sonlarında benimsenir. **(iv)** Din bağlamındaki farklılık, Ortodoksluk ile İslam'ın siyasal anlamlarında gözlemlenebilir. İslam ancak II. Abdülhamid döneminde siyasal bir argüman olarak kullanılırken, Rusya'da ise XVI. yüzyılda başlayan ve XVII. yüzyılda devam eden reformlar kiliseyi devlete tabi kılar ve Moskova Patrikliği erken bir dönemde kendisini milli bir kilise olarak tesis eder.

"Osmanlı'da XVIII. yüzyıl Batılı reformları sert olmadığından sonraki dönemlerde sert kırılmalar yaşanmaz"

Türker'e göre, Batılılaşma sürecini belirli kazanımlarla yürüten her iki imparatorluk da bu bağlamda muzafferdi. Peki, neden mağdurdular? Türker bu mağduriyeti modern kimlik süreçleri üzerinden açıkladı. Buna göre, Osmanlı'da XIX. yüzyılın ilk yarısında teritoryal unsura bağlı bir Osmanlılık kimliği, ardından İslamcılık, geç dönemde ise Türkçülük akımı tedavüle girer. Ancak bu kimlikler Batı'ya karşı alternatif bir kimlik iddiası taşımaz. Batı'nın tek ve alternatifsiz olarak algılanması sonucu XIX. yüzyılda bu medeniyetin bir parçası olma kararı çekingen bir şekilde verilir. Bu yaklaşım en veciz halini, Ahmet Cevdet Paşa'nın "Tek medeniyet olan Batı'nın bir parçası olmazsak İslam'ın bayrağını ayakta tutamayız" sözlerinde alır. Batı'nın alternatifsiz olarak algılanması Osmanlı'da XVIII. yüzyıl Batılı reformlarının sert olmasını gerektirmez ve bu yüzden sonraki dönemlerde sert kırılmalar yaşanmaz.

"Entelektüeller Osmanlı'da devleti nasıl kurtarıyoruz, Rusya'da ise nasıl yıkarız düşüncesinin peşindedir"

Rusya'da ise Petro'nun Batı tarzı reformları sert bir şekilde yapması toplumda tepkileri beraberinde getirirken Rus entelektüeller ve devlet ricali katında kimlik tartışmaları dikkat çekicidir. Çok etnili ve çok dinli yapıyı yönetmek için Nikolay Danilevsky medeniyetleri tasnif eder ve Rusların yeni bir medeniyet kurup dünyaya hâkim olma iddiasını dile getirir. Aynı dönemde bizdeki reformlar "Batı'nın bir parçası olmalıyız" fikri etrafında gelişirken, Rusya'daki reaksiyoner-muhafazakâr düşünce "medeniyet" kavramı çerçevesinde bölgesel bir güç olma arayışındaki Rus İmparatorluğunun tüm saldırganlığını meşrulaştırır. "Medeniyetçilik" Rusya'da çatışmacı bir muhafazakâr kimlik olarak ortaya çıkar ki Türker'e göre aramızdaki en önemli farklılıklardan birisi de budur. 1857'de Fransız düşünür Jules Michelet, "Bugün kendi köylülerinin hiçbir hakkının bulunmadığı Rusya, köylülerin hakkını korumak için Polonya'yı işgal ediyor. Bugün kendi içindeki hiçbir dinî azınlığa hak tanımayan Rusya, Ortodoks dinî azınlığın hakkını korumak için Osmanlı'ya savaş ilan ediyor. Eğer elli yıl içinde Rusya 'Ben proletaryayım' diyerek Avrupa'yı işgal etmeye kalkarsa şaşırmanın" der. Bu cümlelerin de net bir şekilde

tasvir ettiği üzere Rusya'nın agresif ve iddialı politikalarına karşın Osmanlı'da savunmacı bir devlet yapısı mevcuttur. Batılılaşma sürecinde Osmanlı'da entelektüeller ve devlet adamları "Biz bu devleti nasıl kurtarırız?" diye düşünürken, Rusya'da entelektüeller "Bu devleti nasıl yıkarız?" sorusunu tefekkür edebilme özgüvenine sahiptirler. İşte o özgüven entelektüel yaratıcılığın önünü açar.

"İmparatorluk iddiası Rusya'yı demokratikleşmede Türkiye'nin gerisinde bırakırken bilim ve teknolojide ilerletir"

Türker konuşmasının sonunda, XX. yüzyıl da dâhil bugün yaşadığımız pek çok siyasi tartışmanın temelinde yattığını düşündüğü Rus ve Türk modernleşmelerinin farklı yönelimleri-

ne değindi: "Rusya 1917 Bolşevik İhtilâli ile imparatorluk yapısını savunurken ve Batı'ya karşı ayakta dururken, biz ise imparatorluğu kaybedip Batı ile bütünleşerek kendimizi geliştirme çabasına girdik. İşte Rus ve Türk modernleşmelerinin kırıldığı yer budur, yani 1917 ile 1923 arasındaki farktır. Biz imparatorluğu verip cumhuriyete geçmeyi göze aldık, başka çaremiz de yoktu zaten. Rusya ise Jules Michelet'in öngördüğü gibi 'Ben proletaryayım' diyerek bu defa Ortodoksluk değil proletarya adına imparatorluğu sürdürdü." Bu iki farklı yönelimin sonuçlarını değerlendirirken Türker, gelinen noktada Rusya'nın demokratikleşme bağlamında Türkiye'nin çok gerisinde, ancak imparatorluk iddiası için gerekli olan bilim, teknoloji ve doğal kaynaklar açısından çok ilerisinde olduğuna dikkat çekti. Rusya'nın Batı'ya karşı pozisyon almasının bir maliyeti olarak demokratik değerler noktasında yaklaşık yüzyıl geride kaldığına vurgu yaptı.

AVRUPA KONUŞMALARI 4

27 Haziran 2012

Avrupa Birliği-Rusya İlişkilerinde Ortadoğu Esra Hatipoğlu

Değerlendirme: Meltem Dumanlıkaya

Esra Hatipoğlu, lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde, yüksek lisanslarını London School of Economics (LSE) Russian and Post-Soviet Studies Bölümü ile Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü'nde tamamladı. 2001'de "Boris Yeltsin Döneminde Rus Dış Politikasını Belirleyen İç Faktörler" başlıklı teziyle Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü'nden doktora derecesi alan Hatipoğlu, 2007 yılında doçent oldu. Halen Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesidir. Hatipoğlu'nun araştırma konuları arasında AB'nin dış ilişkileri, Avrupa Komşuluk Politikası, AB-Türkiye ilişkileri, AB-Rusya ilişkileri, Rusya'nın iç ve dış siyaseti ve Türkiye-Rusya ilişkileri yer alıyor.

“AB ve Rusya’nın Ortadoğu’da beklentileri benzer, ancak kullandıkları araçlar farklı”

S

on dönemlerde uluslararası ilişkiler alanında dünyanın konuştuğu konulardan biri hiç şüphesiz Ortadoğu’da yaşanan sıcak gelişmeler ve büyük güçlerin bölgeye yönelik izlediği politikalar. Bu nedenle “Avrupa Konuşmaları”nın dördüncüsünde misafirimiz olan Doç. Dr. Esra Hatipoğlu, Ortadoğu’yu iki büyük güç olan Avrupa Birliği ve Rusya ilişkileri açısından değerlendirdi. Önce AB-Rusya ilişkilerinde genel çerçeveyi çizen Hatipoğlu, ardından her iki tarafın Ortadoğu’ya bakışına ve bölge politikalarının benzeşen ve ayrışan yönlerine değindi.

AB ile Rusya arasında simetrik değil asimetrik bir ilişkinin var olduğunu belirten ve bunu supranasyonal bir örgüt (AB) ile bir federasyonun (Rusya) davranış kalıplarının örtüşmemesine bağlayan Hatipoğlu, iki tarafın karar mekanizmalarının, tarihsel gelişimlerinin, aktörlerinin ve uluslararası sistemdeki konumlarının farklı yapıda olduğunu hatırlattı. AB ile ilişkiye giren ülkelerin genellikle AB’nin “koşulluluk

ilkesi”ni kabul edip tam üyelik elde etme peşindeki aday ülkeler ya da birtakım konularda ayrıcalık kazanmak isteyen yakın komşular olduğunu, ancak Rusya’nın bunlardan farklı olarak baştan beri AB ile “eşit ortaklık” üzerine kurulu bir ilişki biçimini tercih ettiğini belirtti.

“Rusya’nın petrol ihracatının %88’i ve doğalgaz ihracatının %70’i AB’ye gidiyor”

AB ile Rusya arasındaki farklı etkileşimin en önemli sebeplerinden birinin karşılıklı enerji bağımlılığı olduğunu söyleyen Hatipoğlu bu konuyu şöyle açıkladı: “Rusya’nın dış ticaretinin %63’ü doğalgaz ve petrol ihracatına dayanıyor. İlginç bir biçimde Rusya’nın toplam petrol ihracatının %88’i, doğalgaz ihracatının %70’i ve kömür ihracatının %50’si AB’ye gidiyor. Bu ciddi oran sadece AB’nin Rusya’ya değil, Rusya’nın da AB’ye bağımlı olduğunun bir göstergesi. Bundan dolayı aralarında siyasi bir sorun olduğunda gidebildikleri yere kadar gidip geri adım atıyorlar ve bir bakıma son kertede birbirlerine müsamaha gösteriyorlar.”

Sözkonusu farklı etkileşimin bir diğer önemli boyutu ise AB’nin yılda iki kez zirve yaptığı tek ülkenin Rusya olması. Bu da bize ilişkilerde ciddi bir kurumsallaşmış yapının olduğunu gösteriyor. Bu kurumsallaşma 1994’te imzalanıp 1997’de yürürlüğe giren ve ilişkilerin

genel çerçevesini çizen Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'na dayanıyor. Bu anlaşmanın yenilenmesi için 2007'den beri yürütülen müzakerelere Ortadoğu'nun tartışılacağı, incelenebileceği, karşılıklı fikir alışverişinde bulunulabileceği ortamların da eklenmesi için çalışmalar yapıldığını ancak henüz bir sonuca varılamadığını belirten Hatipoğlu, anlaşmaya 2003 yılında iki tarafın eklediği dört tane "ortak hareket alanı"nı da sıraladı: (i) ekonomik ilişkiler ve çevre, (ii) özgürlük, güvenlik ve adalet, (iii) dış güvenlik, (vi) araştırma, eğitim ve kültür. Bunların dışında iklim değişikliği, insan ve uyuşturucu ticareti, terörizmle mücadele, Ortadoğu Barış Süreci, İran gibi tarafların ortak hareket etmeye çalıştıkları daha birçok alan bulunuyor.

"AB-Rusya ilişkileri kurumsallaşmış olsa da aralarında ciddi bir güven problemi var"

Geçtiğimiz yıllarda birbirine komşu haline gelen AB ile Rusya arasında genel olarak tartışılan meselelere baktığımızda "arka bahçeler"de

çıkarların uyumlulaştırılması, vize muafiyeti, Rusların biyometrik pasaporta geçmeleri, yasadışı göçle mücadele, Kaliningrad meselesi vs. öne çıkıyor. İki taraf arasında karşılıklı iktisadi bağımlılığın yanı sıra ciddi çalışma grupları ve ortak yapılar bulunuyor. Hatipoğlu'na göre, AB ile Rusya arasında kurumsal olarak işleyen bir ilişki düzlemi var ve birbirlerini ayrıcalıklı olarak görüyorlar; fakat birbirlerine yeterince güveniyorlar mı, bu önemli bir soru işareti. Öte yandan yirmi yedi üyeden oluşan AB, Rusya'ya karşı ne yapacağını pek bilmiyor; çünkü her üye ülkenin kendine ait bir Rusya politikası var. Mesela Almanya diğer üyeleri bir kenara itip Rusya'yla gayet yakın ilişkiler kurabiliyor. Bununla birlikte, istatistiklere bakıldığında iki taraf arasında siyasi ilişkiler ne kadar kötü olursa olsun iktisadi ilişkilerin karşılıklı olarak bir o kadar artması dikkat çekici.

"AB'nin yekpare bir Ortadoğu politikası bulunmazken, bölgede oyun Amerika ve Rusya üzerinden oynanıyor"

AB ve Rusya'nın Ortadoğu'ya bakışına gelince, Hatipoğlu iki taraf için de kendi aralarındaki meselelerin Ortadoğu meselesinden daha önemli olduğunu, AB'nin kendine ait yekpare bir Ortadoğu politikası bulunmadığını, bölgede Amerika ve Rusya üzerinden oyun oynandığını belirtti ve Rusya'nın Ortadoğu'ya bakışını kısaca şöyle özetledi: "SSCB dağıldıktan sonra Putin'e kadarki dönemde, özellikle de Yeltsin döneminde, Ortadoğu Rusya için adeta kayıp bir alandı. Bu dönemde Rusya kendi imajını düzeltmeye yönelip Batı ile ilişkilerini geliştirme ve Batıcılık ve Avrasyacılık tartışmaları çerçevesinde Ortadoğu'yu bırakmak zorunda kaldı ta ki 11 Eylül'e kadar. 11 Eylül'den sonra Çeçenistan meselesini uluslararası politikanın bir parçası haline getirmek ve Ortadoğu'da Çeçenlere desteği kırabilmek üzere bölgeye yönelik sözkonusu oldu."

"Ortadoğu petrollerine ihtiyacı olmayan Rusya, bölgede AB, ABD ve Çin'den farklı bir politika izleyebiliyor"

Hatipoğlu'na göre Rusya'nın Ortadoğu konusunda AB, ABD ve Çin'den daha farklı bir politika izlemesi, bu bölgedeki petrolere ihtiyacının olmamasıyla bağlantılı. Rusya'nın temel amacı enerji fiyatlarını mümkün olduğunca yüksek tutmak ve Ortadoğu'nun Avrupa enerji pazarına kendisine rakip olacak şekilde girmesini engellemek. Bölge politikalarını da bu endişe çerçevesinde şekillendiriyor. Ancak Hatipoğlu'na göre, Obama'nın seçilmesinin ardından Rusya Ortadoğu politikasında "resetleme"ye gitti. Bu dönemden sonra Rusya özellikle İran ekseninde değişime gitti ve daha sonra Esed rejimine bir kayış gözlemlendi. Medvedev Suriye'yi ziyaret etti, askerî ve ekonomik anlaşmalar ile silah anlaşmaları imzalandı, hatta Müslüman Kardeşler terörist örgütler listesine eklendi.

"Suriye'de geri adım, Rusya'ya hem iç kamuoyunda hem de uluslararası sistemde güç kaybettirir"

Rusya, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olarak ve ikili ilişkileri çerçevesinde Ortadoğu'da her zaman varlığını sürdürdü. Hatipoğlu'na göre Rusya'nın Ortadoğu politikasında dönüm noktası Libya oldu; Moskova yönetimi, Ortadoğu'da, özellikle de Suriye'de yeni bir Libya senaryosunun yaşanmasını istemiyor. Çünkü Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya ilişkin kararına çekimser oy vererek bir bakıma Fransa liderliğindeki askerî müdahalenin önünü açmış oldu ve bu ülke üzerindeki çıkarlarını kaybetti. İşin ilginç yanı Rusya'nın politikaları AB'nin bazı ülkeleri tarafından da desteklendi; mesela Libya kararında Almanya Rusya ile beraber hareket etti. Libya tecrübesinden aldığı dersle Rusya, BM'den Suriye'ye müdahale konusunda herhangi bir kararın çıkmasına kesinlikle karşı ve Konsey'in gündemine gelen Suriye ile ilgili kararları veto ediyor. Bunun ardında birçok sebep var tabii. Ama özellikle, işler gittikçe kontrolden çıkar ve her sorunda domino taşı gibi dış müdahaleler yaşanırsa bu ileride Rusya ve Çin'e kadar uzanabilir endişesini taşıyor. Ayrıca bugüne kadar pek çok alanda geri adım atmak zorunda kalan Rusya için Suriye son koz mahiyetinde. Bu alanda geri adım Rusya'ya hem iç kamuoyunda hem de uluslararası sistem içerisinde güç kaybettirecektir. Dolayısıyla bir aktör olarak varlığını devam ettirebilmek için Ortadoğu'ya, özellikle de küresel bir oyunun oynandığı Suriye'ye çok ihtiyacı var Kremlin'in. Bu bağlamda son dönemlerde Ortadoğu'da giderek sertleşen Putin yönetimi söylemlerinin dozunu giderek yükseltmeye başladı. Putin geçtiğimiz günlerde, BM'nin NATO'ya verdiği yetkinin bitiş

tarihi olan 2014 yılından sonra Afganistan'da kesinlikle herhangi bir NATO askeri görmek istemediklerini söyledi. Ayrıca Afganistan'daki uyuşturucu üretimi, insan hakları ihlalleri gibi konularda Amerika'yı ciddi bir şekilde suçladı.

“Rusya, ortak bir politikası ve gücü olmayan AB'ye kıyasla Suriye krizinde daha etkili bir aktör”

Hatipoğlu AB ile Rusya'nın Şubat ayında bir deklarasyon yayınladığını belirtti. Bu deklarasyon, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerden duyulan kaygıyı yansıttığı gibi, “Arap Baharı” sürecinde göstericilere karşı silah kullanılmaması gerektiği gibi konuları içeriyor. Yani iki tarafın beklentileri benzer, fakat kullandıkları araçlar farklı. Özellikle ortak bir politikası ve gücü olmayan AB'nin bu konuda yapabileceği şeyler kısıtlı; Rusya ile Ortadoğu'yu konuşmak, bölgede ekonomik etkisini kullanmak, sivilleri koruma güçlerinde yer almak, BM ve diğer çok uluslu örgütlerle bir arada çalışmak dışında fazla bir seçeneği yok. Hâlihazırda Şam'a ekonomik yaptırımlar uygulama, Shell'in Suriye pazarından çıkması, bazı Suriyeli siyasetçilerin AB'ye girişini engelleme gibi çeşitli girişimler dışında AB fazla bir şey yapamıyor. Hatipoğlu'na göre bu konuda ciddi bir siyasi altyapının hazırlanması ve bunun için de herkesin birlikte çalışması lazım. Öte yandan Rusya'nın Suriye konusunda söylediklerinin bir benzerini AB de dillendiriyor. Her iki taraf da Suriye'de durumun Libya'dan farklı olduğunu, kim muhalefet kim Esed rejiminin destekçisi gibi konuların net-

leşmediğini, Esed yönetiminin Kaddafi gibi Arap Birliği'nin ve BM'nin hazırlamış olduğu planlara ve reform tekliflerine tamamen karşı çıkıp bir kopuş göstermediğini kabul ediyor. AB'nin Suriye konusundaki temel politikası, müzakere yoluyla Esed rejimini görevden ayırmaya ikna etmek. Ancak AB'den sonuç alıcı politikalar üretmesini beklemek pek mümkün değil. BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan Rusya'nın ise bu konuda daha fazla sesi çıkıyor ve süreci yönlendirebiliyor.

“AB ile Rusya arasındaki en büyük mesele, Ortadoğu değil, Kosova'nın tanınması ve NATO'nun füze savunma sistemi”

“AB, Ortadoğu'ya (özellikle de Filistin'e) en fazla yatırım yapan ama bölgede en az güvenilen oyuncu konumunda. Çünkü herkes biliyor ki silahlı gücü elinde tutan Amerika olmadan bölgede herhangi bir değişimin yaşanması imkânsız.” diyen Hatipoğlu, daha sonra Ortadoğu'ya yönelik Rusya-AB politikaları, Rusya-ABD politikaları ile kıyaslandığında benzeşen yönlerin çok daha fazla olduğuna dikkat çekti. Bununla birlikte Hatipoğlu'na göre Rusya'nın fikirlerini AB ile örtüştürmek yerine, Almanya gibi mi, Fransa gibi mi, yoksa İngiltere gibi mi düşünüyor sorusuna cevap aramak daha doğru olur. Hatipoğlu son olarak AB ile Rusya arasındaki en büyük meselenin Suriye veya Ortadoğu değil, Kosova'nın tanınması ve NATO'nun füze savunma sistemi olduğunu vurgulayarak konuşmasını noktaladı.

KÜRESELE KURAMSAL BAKIŞLAR 3

11 Temmuz 2012

Türkiye'den 'Küre'ye ve Kurama Bakış Mustafa Aydın

Değerlendirme: Ali Aslan

Mustafa Aydın, 1988'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını Lancaster Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (1991) ve doktorasını aynı üniversitede Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (1994) alanında tamamladı. 1995-2005 yılları arasında Mülkiye'deki öğretim üyeliği sırasında 1999'da doçent, 2005'te profesör oldu ve Küresel ve Bölgesel Çalışmalar Anabilim Dalı kurucu başkanlığını yaptı. 2006-2010 döneminde TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nde birçok üst düzey görevde bulundu. Şubat 2010'da Kadir Has Üniversitesi Rektörlüğüne atanan Prof. Aydın, aynı zamanda Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) yönetim kurulu başkanlığı, World Council for Middle Eastern Studies (WOCMES) yönetim kurulu üyeliği ve International Commission on the Black Sea (BlackSeaCom) koordinatörlüğü görevlerini de yürütüyor. Akademik ilgi alanları arasında uluslararası ilişkiler teorileri, dış politika analizi, güvenlik, strateji ve jeopolitik, Türkiye'nin dış ve güvenlik politikaları, Avrasya'da (Orta Asya, Kafkaslar, Karadeniz) siyaset ve güvenlik bulunuyor. Uluslararası ilişkiler alanında pek çok çalışmaya imza atan Aydın'ın bazı kitapları şunlardır: *Barış Çalışmaları ve Çatışmaların Çözümü* (ASAM, 2001), *Turkish Foreign Policy: Framework and Analysis* (SAM, 2005), *New Geopolitics of Central Asia and the Caucasus: Causes of Instability and Predicament* (SAM, 2000).

“Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının temel problemi, teori, yani kendine ait bir ‘bakış açısı’ eksikliğidir”

T

ürkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının temel problemi teori, yani kendine ait bir “bakış açısı” eksikliğidir. Teorisiz analiz kördür; bir teorimiz olmaksızın ne dünya ile ilişkiye geçebilir ne dünyaya dair kendimize ait sorular sorabilir ne de kendi anlam dünyamızdan neşet eden cevaplar üretebiliriz. Her analiz bir teoriye, yani bir “bakış açısı”na dayanmak zorunda olduğundan, teorısizliğe mahkûm akademisyenlerin Türkiye’de ortaya koyduğu analizler, “bir başkası”nın bakışından küreseli görmekten ve “bir başkası”nın dünyasını inşa etmekten başka bir işleve sahip değildir. Batı’da yaşanan teorik gelişmelerin,

belli teorilerin yükselişi ve düşüşünün Türkiye akademiasında paralellik göstermesi bu durumun en açık göstergesidir. Bu durum, sosyal “gerçekliğin” bizim dışımızda “orada” durduğunu ve bilimin vazifesinin de bu gerçekliği keşfetmek olduğunu iddia eden pozitivist ontoloji ve epistemolojinin Türkiye’deki bilim insanları için “normal bilim” vazifesi görmesinin de etkisiyle, öylesine kanıksanmış ve doğallık kazanmıştır ki, her fırsatta teorinin soyutluğu ve “gerçeklik”ten kopukluğu gündeme getirilmektedir. Hâlbuki dünya ve sosyal “gerçeklik” ile bağımızı kuran ve daha da önemlisi bu “gerçekliği” inşa eden bizzat teorinin kendisidir. Teorinin oynadığı bu kritik rolün es geçilmesiyle, sürekli bir başkası adına konuşan ve bu durumun farkında olmayan, hâlihazırdaki uluslararası yapıları -egemen devletler sistemini- verili kabul edip bu yapıları yeniden üreten ontik pratiklerin incelenmesine odaklanmış “öznesiz” uluslararası ilişkiler anlatılarından müteşekkil bir manzara ortaya çıkmaktadır.

“Uluslararası ilişkilerci akademisyenlerimiz ulus-devlete dayanan küresel gerçekliğin yeniden üretimine katkı yapmakla yetindiler”

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş ve gelişimini, bir ulus-devletin ve ulus-devlete dayalı küresel yapıların inşa ve korunması çabasının tarihi olarak okuyabiliriz. Devletin kurucu ideolojisi Kemalizm'in Batıcılığının ve sekülerliğinin en temel unsuru, egemenliğin belli bir toprak parçasıyla özdeşleştirilmiş bir ulusa dayalı olarak tanımlandığı teritoryal ulus-devletin yeniden üretilmesidir. Kemalizm'in kaderi bu anlamda ulus-devletin ve bu siyasi birime dayalı uluslararası düzenin korunması ve sürdürülmesine bağlıydı. Bu durum, 1990'larda ulus-devlete dayalı küresel gerçekliğin sarsılmaya ve yerinden edilmeye başlanmasına kadar olabildiğince sorunsuz bir seyir izlemiştir. Bu süreçte, halen Uluslararası İlişkiler Konseyi Yürütme Kurulu Başkanlığını yürüten Kadir Has Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa Aydın'ın da işaret ettiği gibi, uluslararası ilişkilerci akademisyenler ulus-devlete ve bu siyasi birime dayanan bir küresel yapı ve gerçekliğin yeniden üretimine gerekli katkıyı yapmışlardır.

Bu katkının en önemli noktalarından birisi, ulus-devlete dayalı uluslararası ilişkilerin söylesel olarak inşasını ifa eden, otonom uluslararası ilişkiler derslerinin açılmasıdır. Otonom bir şekilde uluslararası ilişkiler dersleri, imparatorluktan ulus-devlete geçişin getirdiği kurumsallaşma problemlerinin ve Kemalizm'in iktidarını tam anlamıyla kurabilmek için belli

bir süreye ihtiyaç duymasının neticesinde ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında açılabilmiştir. Daha önce ise uluslararası ilişkiler, tarih disiplini altında diplomasi tarihi formatında okutulmaktaydı. Burada asıl önemli husus ise bir ulus-devlet ile bir imparatorluğun uluslararası siyasetten anladığının birbirinden çok farklı oluşudur. Bu sebeple, bu geçiş sürecinde uluslararası siyasete bakış ve uluslararası ilişkiler eğitimiyle ilgili ne tür paradigmatik değişikliklerin olduğu daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmektedir. Küçük bir örnek vermek gerekirse, imparatorluk döneminde, özellikle de XVIII. yüzyıl öncesinde, uluslararası mekân algılaması evrensel bir egemenlik iddiasına ve bu mekânda hâkimiyeti sağlayacak stratejilerin belirlenmesine dayanırken, güç ve etkinlik kaybıyla birlikte egemenlik iddiasında bulunulan mekân peyderpey daralmış ve amaç da parçalanmayı durdurmak olarak belirlenmiştir. Nihayet ulus-devlet ile birlikte küresel mekân, Misak-ı Milli anlayışı temelinde iç ve dış olmak üzere kategorik olarak ikiye bölünmüş, egemenlik iddiası sadece yeni ulusal sınırlar dâhilinde geçerli görülürken amaç da elde kalan son toprak parçasını korumak adına Avrupa uluslararası toplumunun (*Jus Publicum Europeaum*) normlarını sorgulamayan ve bunlara birebir uyan statükocu bir devlet ortaya koymak olarak belirlenmiştir.

“Birinci ve ikinci kuşağın dış politika yapıcıları ile simbiyotik ilişkisi, teorinin dışlandığı bir akademik atmosfer ortaya çıkardı”

1950-1970 yılları arasında Türkiye’de, dünya savaşları nedeniyle Batı akademiyasında teori üretimi konusunda yaşanan dinamizmin de etkisiyle, Batı uluslararası ilişkiler literatürü takip edilmeye başlanmıştır. 1930’lardaki İdealizm-Realizm rekabetini kazanmasıyla uluslararası ilişkilere hâkim olan Realist yaklaşım kabul görmüştür. Aydın, konuşmasında, bu dönemde Türkiye’de İdealizmin es geçilmesinden bahsetti. Bunda Realizmin, Batı akademiyasındaki ezici hâkimiyetinin yanı sıra statükocu ve devletçi özelliklerinin Kemalizm’in uluslararası siyaset anlayışıyla örtüşmesinin ve Türkiye’nin giderek ABD yörüngesine girmesinin belirleyiciliğinin altını çizilmek gerekir. Böylece, Aydın’ın tespit ettiği üzere, birinci (1960’lar) ve ikinci kuşak (1970’ler) uluslararası ilişkiler akademisyenleri dış politika yapıcıları ve devlet yetkilileriyle simbiyotik bir ilişki içerisinde olmuşlardır. Bunun neticesinde, Türkiye uluslararası ilişkiler çalışmalarında daha pratik eğilimli, mevcut uluslararası gerçekliği sorgulamayan ve dolayısıyla teori tartışmalarını da hesaba katmayan bir akademik atmosfer ortaya çıkmıştır.

1970-1990 yılları arasında ise devletin kurucu ideolojisi Kemalizm’in sağ-sol kutuplaşması neticesinde bütünlük ve saflığını kaybetmesi, ülkenin bir iç savaşa sürüklenmesi ve ABD ile gerilen ilişkiler nedeniyle Batı literatürü ile bağlar zayıflamış ve sonuç olarak uluslararası ilişkiler çalışmalarında bir içe kapanma yaşanmıştır. Burada elbette 1960’ların ikinci yarısından itibaren etkisini gösteren davranışsalci ekolün tarih metodolojisine dayanan (Klasik) Realizmi zayıflatmasının da etkisini

gözden kaçırmamalıyız. Türkiye’deki akademisyenlerin tarihe-dayalı düşünüş biçimiyle çelişen, büyük güçler arası mücadele ve güç dengelerini bütüncül, sistemik ve ahistorik bir bakışla modelleyen bu yaklaşımın ülkemizde pek de ilgi çekmemesi anlaşılabilir bir durumdur. Davranışsalcılığın (ve de elbette yapısalcı düşünüşü ağır basan Marksizm’in) salvosuna karşı, Realizm ve İdealizm 1970’lerde kendilerini revize ederek daha “bilimsel”, sistemik ve ahistorik bir şekil almıştır. Hem Realizmin hem de İdealizmin yapısalcı, sistemik ve bilimsel versiyonları, neo-Realizm ve neo-Liberalizm ortaya çıkmıştır. Fakat bu gelişmeler Türkiye’de yeterince takip edilmemiştir.

“Uluslararası ilişkiler disiplininde teoriye dair farkındalık 1990’larda üçüncü kuşak akademisyenlerle ortaya çıktı”

1990’larla birlikte Türkiye’de uluslararası ilişkiler disiplininde üçüncü kuşak akademisyenler ortaya çıkmıştır. Bu kuşakla birlikte yeniden Batı akademiyasıyla etkileşime geçmiştir. Bu akademisyenlerin ayırt edici özelliği ilk defa teoriye dair bir farkındalık geliştirmeleridir. Bu dönemde, Aydın’ın ifadesiyle, teorik çerçeveye atıflar yapılmaya ve ilk defa teori dersi verilmeye başlanmıştır. Bunda uluslararası alandaki ve Batı akademiyasındaki gelişmelerin etkisi büyüktür. Uluslararası alanda Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte oluşan anlam/yapı boşluğunda devleti merkeze koymadan siyaset yapan feminist ve çevreci hareketler ile küreselleşme, çevre kirliliği, etnik çatışmalar gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu yeni politik görünüm geleneksel ve pozitivist yaklaşımlara karşı gelişen post-pozitivist ve kısmen kimlik-odaklı kültürcü konstrüktivizmden neşet etmekte ve aynı zamanda karşılığında bu yaklaşımları ete kemiğe büründürmekteydi. Geleneksel

teorik yaklaşımlar, hem Soğuk Savaş'ın sona ermesi gibi önemli bir olayı tahmin edememeleri hem de yeni uluslararası "gerçekliği" tam anlamıyla açıklayamamaları nedeniyle sorgulanmaya başlandı. Bu durum, bu yaklaşımların sınırlı ve arizi karakterinin ayyuka çıkmasına sebep oldu. Bu noktada, uluslararası ilişkiler disiplininde teoriye ilişkin üçüncü (bazılarına göre ise dördüncü) önemli bir disiplin kurucu tartışma ortaya çıktı. Hâkim teorik çerçevelerin "normal bilim" konumlarının sarsılmasıyla birlikte, teoriye yönelik farkındalık artmaya başladı. Teorinin analizdeki kurucu rolü ve teorinin ne olduğu üzerine sorgulamalar yapılmaya başlandı. Bu farkındalığın hiç şüphesiz dünyaya yeniden açılan Türkiye'de uluslararası ilişkilerle uğraşan, özellikle de Batı'da eğitim alıp ülkeye geri dönen akademisyenlere önemli etkisi oldu.

"Türkiye'den teori çıkmamasının temel nedeni, ekol ve akademik donanım eksikliği ile analizden çok betimleme eğilimidir"

1990'larla birlikte teori alanında başlayan sürecin en çarpıcı özelliği, bir yandan ulus-devleti sorunsallaştırması diğer yandan Batı evrenselciliği karşısında farklılığa, yerelliğe, tarihi olana ve tikelliğe yaptığı vurguydu. Bu, küresel siyasette Batı'nın merkezî konumunu kaybetmeye yüz tutmasıyla birleşerek, Batı-dışı toplumlarda bir özgüven patlamasına ve kendi teorilerini üretebilecekleri algısına yol açtı. Bu algı, dünyanın başka yerlerinde, mesela Çin gibi, Türkiye'de de makes buldu. 2000'li yıllarda, Türkiye'de dördüncü kuşak uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin sorduğu en çarpıcı soru, Aydın'ın da belirttiği gibi, "Türkiye'den bir teori çıkar mı?" sorusuydu. Fakat bu girişim birtakım nedenlerle bir sonuca ulaşamadı. Aydın'a göre bunun başlıca nedenleri, (i) teori tartışacak yeterince akademisyenin bulunmamasından dolayı bir ekol eksikliğinin sözkonusu olması, (ii) Türkiye'deki akademisyenlerde analizden daha çok betimlemeye yönelik eğilimin ağır basması ve (iii) eğitime geç başlanmasından dolayı teorik düşünmek için gerekli olan altyapı ve akademik donanım eksikliğidir.

“Ulus-devleti sorunsallaştıran ontolojik analizlere girişmeli ve kendi anlam dünyamızı esas olarak alternatif küresel gerçeklik inşasının peşine düşmeliyiz”

Aydın, Türkiye’de günümüzün kuşağına düşen görevin küresel düzeyde bir teori tartışması yapabilmek olduğunu belirtti. Türkiye’deki uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin teori tartışacak düzeye gelmeleri elbette önemlidir ve daha sonraki adımlar için bir temel teşkil etmektedir. Ama daha da önemlisi, tüm teorilerin etnosantrik olduğunu, yani belli bir toplumun anlam dünyasından neşet ettiğini ve belli bir topluluğun çıkarlarına hizmet ettiğini hesaba kattığımızda, dördüncü kuşağın sorusuna geri dönmemiz ve “Bizim nasıl bir teorimiz olmalı?” sorusunu sormamız gerektiğidir. Bu soruyu hem mümkün hem de elzem kılan, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş aşamasında dünyaya hâkim olan ulus-devlet odaklı küresel gerçekliğin derinden sarsılması ve yeni bir dünyanın doğmakta olmasıdır.

Küresel çapta eşzamanlı olarak gerçekleşen hem entegrasyon hem de parçalanma süreci, uzunca bir süredir uluslararası gerçekliği be-

lirleyen teritoryal ulus-devlet ve bu siyasi birime yaslanan uluslararası yapıları krize soktu. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye 1923’te Avrupa’ya hâkim olan egemen ulus-devlet formunda kendini yeniden üretmişti. Fakat 1990’larla birlikte egemenliğin ulus-devlet kapsamında tanımlanması giderek imkânsız bir hal aldı. Bu krize cevaben Avrupa, egemenliği ve uluslararası ilişkilerin dayandığı siyasi birimi, ulus-devletin ötesinde yeniden tanımlama yolunu seçti ve bölgesel entegrasyona gitti. Avrupa’ya odaklanan uluslararası ilişkiler literatürü de büyük oranda bu yeni gerçekliğin inşasını merkeze almaya başladı. Günümüzde, dünyanın diğer bölgelerinde de ulus-devletin ötesine yol alma ve bölgesel entegrasyon çabaları göze çarpmaktadır. Türkiye’de son yıllarda iç ve dış politikada etkisini hissettiren post-Kemalist ve post-Vestfalyan bir düzene geçiş çabaları da küresel düzeyde yaşanan gelişmelere yönelik bir cevap niteliği taşımaktadır.

Fakat tüm bu gelişmelere rağmen, Türkiye’de ulus-devlet merkezli analizler hâlâ merkezî konumunu korumaktadır. Bu eğilime karşı, ulus-devleti, küresel yapıları ve gerçekliği sorunsallaştırmaya odaklanan ontolojik düzeyde analizlere girişmek, diğer taraftan da kendi anlam dünyamızı esas olarak alternatif küresel gerçeklik inşasının imkânlarını sorgulamak ve peşine düşmek bize bir çıkış yolu sunabilir.

Prof. Dr. Mustafa Aydın’ın Türkiye’de uluslararası ilişkiler disiplininin gelişim sürecini, dünya literatürüne nerelerde ve nasıl eklenildiğini, özgün yaklaşım ve teori üretim eksikliğinin kökenlerini etraflıca anlattığı bu önemli toplantıyı merak edenler aşağıdaki linke yüklenen videodan izleyebilirler:

http://bisav.org.tr/merkez.aspx?module=yuvarlakmasaayrinti&dizi=1&altturid=80&menuID=9_6_80&merkezid=6&yuvarlakmasaid=985

Küresel Araştırmalar Merkezi

Yaz Okulu

20-22 Haziran 2012

20 Haziran 2012 arřamba

Küresel Siyaset

21 Haziran 2012 arřamba

İktisat ve Siyaset

22 Haziran 2012 arřamba

Yönetim ve İletişim

Merhaba,

Bilim ve Sanat Vakfı Küresel Araştırmalar Merkezi olarak bu yıl ilkini düzenlediğimiz KAM Yaz Okulu programını 20-22 Haziran 2012 tarihleri arasında gerçekleştirdik. Amaç ve hedeflerimizden en önemlisi, geçtiğimiz bir sene içinde KAM faaliyetlerine (okuma grupları, atölyeler ve yuvarlak masa toplantıları) aktif katılım gösteren lisans ve lisansüstü öğrencilere, merkezimizin çalışma alanları arasında bulunan uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, iktisat, işletme ve yönetim ile ilgili pratik ve teorik seminerlerin verilmesi ve bu vesile ile farklı çalışma alanlarındaki katılımcıların ortak bir zeminde buluşarak birbirleriyle kaynaşmalarını sağlamaktır. Üç günlük programın sonunda bu hedefimize ulaşmanın memnuniyetini yaşıyoruz. Önümüzdeki yıllarda da KAM Yaz Okulu'nu düzenli bir şekilde devam ettirme ümidini taşıyor, önceden belirlediğimiz temalar etrafında daha sistemli çalışma ortamları oluşturmayı planlıyoruz.

KAM Yaz Okulu'nun ilk günkü programını, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler konularının yer aldığı seminerler eşliğinde gerçekleştirdik. Açılış konuşmalarının ardından İstanbul Şehir Üniversitesi'nden M. Akif Kayapınar'ın "Karşılaştırmalı Siyaset Düşüncesi" başlıklı seminerini dinledik. Bir anlamda "Günümüz siyaset düşüncesine tarih ve felsefe geleneğimize nasıl bakabiliriz?" sorusunun cevabının arandığı bu seminer, yaz okulumuzun hedeflerinden biri ile de doğrudan örtüşüyordu. Bilim ve Sanat Vakfı'nın dört araştırma merkezi arasında çalışma alanları farklı olsa da bir süreklilik vardır. Bu süreklilik bir yandan bilim ve sanat ikilisini birleştirirken, diğer yandan teori ve pratik bütünlüğünü sağlayan bir çalışma yöntemi olarak her zaman gündemde olmuştur. Bu bakış açısını yaz okulunun diğer seminerlerinde de görmek mümkündür.

İkinci seminerimizi de bu teori-pratik bütünlüğünü doğrular şekilde "Diplomasi ve Çatışma Çözümü Yöntemleri" başlığı altında gerçekleştirdik. KAM'ın koordinatörlüğünü yürüten ve yaz okulunun da mimarı olan Talha Köse'nin sunumu, bir yandan çatışmanın doğası ve yöntemi üzerinde düşünmemizin gerekliliğini vurgularken, diğer yandan pratikteki uygulamaları için gerek ve yeter şartları ortaya koydu. Programın öğleden sonraki ilk toplantısı da bu anlamda diplomasinin somut bir gerçeklik alanı olarak uygulandığı bir kurum olan Dışişleri Bakanlığı'nın çalışmaları ve organizasyon yapısı hakkında oldu. Bu çerçevede Dışişleri Bakanlığı İstanbul Temsilcisi Büyükelçi Sayın Mehmet Dönmez'in pratiğin içinden bir kişi olarak çalışma yöntemlerini aktardığı toplantının devamında ilk elden tecrübelerini de dinleme fırsatını yakaladık.

"Küresel Siyaset" üst başlıklı bu seminerlerimizi Bilim ve Sanat Vakfı Genel Koordinatörü Ali Pulcu ile beraber keyifli bir film tartışması ile nihayetlendirdik. *Başkanın Adamları* filminin değerlendirmesi sırasında bir yandan Hollywood filmlerinin güncel siyasi sorunlara taraf oluşunu, diğer yandan filmlerin içeriğinin bu güncel tartışmalara olan etkisini tartıştık.

KAM Yaz Okulu'nun ikinci gününün gündemi "İktisat ve Siyaset" idi. İlk semineri Bilim ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Özel verdi. Özel'in iktisat ve edebiyat ile kurduğu ilişki, belirli bir disipline hasredilmiş çalışmaların bir sorunu anlamada ne kadar yetersiz kaldığını göstermiş oldu. "Türkiye'nin İktisat Tarihi" başlıklı ikinci seminerde,

Özel'in iktisat ve edebiyat arasında kurduğu ilişkiye benzer tarzda fakat içeriği farklı olarak, bu defa iktisat ve tarih arasındaki ilişki gündemdedi. İstanbul Şehir Üniversitesi'nden Coşkun Çakır'ın Türkiye'nin iktisat tarihi literatürünü özetlediği seminerin devamında mevcut iktisadi sisteme alternatif bir arayışın imkânını da tartıştık. T.C. Merkez Bankası İstanbul Şubesine gezi ile devam ettiğimiz programımızda Banka Meclis Üyesi Lokman Gündüz'ün yanı sıra Hüseyin Al ve Şevket Kamil Akar hocalarımızla Merkez Bankası'nın Osmanlı'dan günümüze kadarki genel tarihini konuştuk. Toplantıda Bankanın para politikaları ve Türkiye'nin finansal sorunlarına karşı geliştirdiği çözüm mekanizmaları gibi güncel konuları da tartıştık.

Bilim ve Sanat Vakfı'nda gerçekleştirdiğimiz film tartışmaları bölümünde ise küresel iktisadi derinden etkileyen iki önemli krizi konu alan iki ayrı filmi değerlendirdik. 1940 yapımı olan *Gazap Üzümleri* filminde 1929'daki Büyük Buhran'ın toplumsal sonuçlarını anlamaya çalışırken, 2011 yapımı *Oyunun Sonu* filminde ise 2008 Finansal Krizinde etkili olan önemli bir Amerikan yatırım bankası örneğinde krizin etkilerini analiz ettik. İMKB Başkanı M. İbrahim Turhan'ın katılımı ile gerçekleştirdiğimiz film tartışmalarında, iki filmin hem tarihî hem de iktisadi anlamda karşılaştırmasını yaparken bugünkü finans sermayesinin yapısını ve muhtemel kriz senaryolarını da değerlendirme imkânı yakaladık.

Üçüncü günü "Yönetim ve İletişim" seminerlerine ayırdık. İbrahim Zeyd Gerçek ile gerçekleştirdiğimiz Süleymaniye Külliyesi gezisinde Mimar Sinan ve Süleymaniye'nin zamanın ruhunu nasıl temsil ettiğini etraflıca tartıştık. Günün ikinci konuğu Avea İnsan Kaynakları Direktörü Bahattin Aydın'dan stratejik insan kaynakları yönetimi hakkında doyurucu bir seminer dinledik. Teori ve pratiğin birbiri ile iç içeliğini işletme ve yönetim alanından örneklerle açıklayan Aydın, çalışma hayatındaki tecrübelerini de bizimle paylaştı. Günün son konuğu olan *Taraf* Gazetesi Yayın Koordinatörü Yıldırım Oğur ile Türkiye'de medya ve siyaset konulu bir yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirdik. Oğur'un ülkemizde gazeteciliğin gelişimini ve tarihini bugüne bağlayan yaklaşımı Türkiye'de gazeteciliğin sorunlarını siyasi ve tarihî süreklilik içinde anlamamız gerektiğini bir kez daha hatırlattı.

Yaz okulunun sonunda katılımcılarla gerçekleştirdiğimiz genel değerlendirmede ilk tecrübemizin artılarını ve eksilerini enine boyuna tartıştık. Bu tartışmalar ışığında KAM Yaz Okulu'nun önümüzdeki yıllarda da devam etmesi gerektiği üzerinde mutabık kaldık. KAM Yaz Okulu'na verdikleri destek dolayısıyla başta bizi yalnız bırakmayan hocalarımız ve konuklarımız olmak üzere bütün katılımcı arkadaşlarımıza şükranlarımızı sunarız. Ayrıca programın organizasyonunda görev alan ve önceden tahmin edilemeyen sorunlarda sürekli hazır bulunan Özgür Dikmen ve Volkan Yahşi'ye de teşekkürü bir borç biliriz. Bu program Bilim ve Sanat Vakfı'nın çalışanları olmadan da gerçekleşemezdi. Burada adını saymadığımız ve bize dolaylı da olsa katkıda bulunan bütün arkadaşlarımıza teşekkür eder, saygılar sunarız.

Kadir Temiz

Küresel Araştırmalar Merkezi Koordinatör Yardımcısı

20 Haziran 2012 Çarşamba

Küresel Siyaset

09:30-10:00 **Açılış Konuşması**

Talha Köse

Küresel Araştırmalar Merkezi Koordinatörü ve İstanbul Şehir Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

10:00-11:15 **Seminer**

Karşılaştırmalı Siyaset Düşüncesi

M. Akif Kayapınar

İstanbul Şehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Öğretim Üyesi

11:30-13:00 **Seminer**

Diplomasi ve Çatışma Çözümü Yöntemleri

Talha Köse

İstanbul Şehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Öğretim Üyesi

14:00-15:30 **Yuvarlak Masa Toplantısı**

**T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın Organizasyonel
Yapısı ve Çalışmaları**

Mehmet Dönmez

Büyükelçi, Dışişleri Bakanlığı İstanbul Temsilcisi

15:45-17:45 **Film Tartışması**

Wag the Dog (Başkanın Adamları), 1997

Ali Pulcu

Bilim ve Sanat Vakfı Genel Koordinatörü

Seminer

Karşılaştırmalı Siyaset Düşüncesi

M. Akif Kayapınar

Değerlendirme: Özgür Dikmen

KAM Yaz Okulu'nun ilk seminerinde İstanbul Şehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi M. Akif Kayapınar, karşılaştırmalı siyaset düşüncesi üzerine yaptığı sunumuna, hemen her alanda netliklerden uzak olduğumuz bir "muğlâklık çağı"nda yaşadığımızı ifade ederek başladı. Dünya savaşları, iktisadi buhran, bilimsel gelişmelerin ortaya çıkardığı muğlâklık ve kapitalizmin yol açtığı sıkıntıları göz önüne alarak XX. yüzyılın bir "kriz yüzyılı" olduğunu belirten Kayapınar, "*İlginç zamanlarda doğru veya yanlış net değildir. Herkes kendine göre bir yol tutturur ve bu da sonunda çatışmalara varır. Anlam ve amaç kaybıyla birlikte varoluşsal bir güvenlik problemi ortaya çıkar. Bunlar zihin konforundan uzak, mutsuz bir yaşamı da beraberinde getirir*" dedi.

Kriz dönemlerinin aynı zamanda fırsat dönemleri olduğuna da değinen Kayapınar, örgütlü küçük yapıların daha büyük örgütsüz kitleleri dize getirebileceklerini sözlerine ekledi ve şöyle devam etti: "Kriz dönemlerine bilinçli giren küçük toplumlar her zaman tarihi yönlendirmeye muvaffak olurlar. Bu bağlamda nasıl bir kavşakta olduğumuz sorusunu biraz düşünmemiz gerekir. Bugün bütün dünyayı kuşatan ve birbirini besleyen üç büyük dönüşümün çakıştığı bir noktadayız. Bunlardan birincisi medeniyet dönüşümü, ikincisi medeniyet dönüşümü altında değerlendirilebilecek olan uluslararası sistemik dönüşüm ve son olarak da küreselleşme. Bugün yaşananları anlayabilmek için bu üç büyük dönüşümü hakkıyla anlamamız gerekir. Thomas Kuhn'un *Bilimsel Devrimin Yapısı* kitabında ifade ettiği 'paradigmanın normal dönemleri'nin yanı sıra

bir de mevcut paradigmanın artık gerçekliği açıklayamadığı, anomali halinin başladığı ve mevcuttan rahatsız olunan ‘paradigmaların devrimsel dönemleri’ vardır.”

Konuşmasında “medeniyet” kavramına da eğilen Kayapınar, tarihsel bağlamda Batı medeniyetinin içinden geçtiği sürece kısaca değindi: “Önceleri belirli medeniyet havzalarında yaşanan dönüşümler varken artık bunlar dünyanın bütünü saran ve etkileyen dönüşümler hâlini aldı. Bu dönüşümlere biraz daha yakından bakmak gerekirse, medeniyet kavramı ilk defa XVII. yüzyılda Avrupada ‘insanlık tarihinin evrensel yürüyüşü’nü ifade etmek için kullanıldı ve ancak XX. yüzyıl sonrasında birden fazla kültürü ifade eder şekilde kullanılmaya başlandı. XV. yüzyıldan itibaren dünyaya hâkim olmaya başladığı düşünülen Batı medeniyeti birkaç hususiyetiyle dikkat çekti: ‘Newtoncu mekanistik kozmoloji’, ‘insan merkezli epistemoloji’, Kant’la zirvesine ulaşan ‘rasyonel ahlak’ ve tüm bunların hülasesi olarak görebileceğimiz ‘ilerlemeci tarih anlayışı’. Bu, bireysel anlamda ben-merkezcilik, bunun siyasi yansıması da Avrupa-merkezcilik olarak özetlenebilir. Bütünlüklü bu anlayışın hüküm sürdüğü dönemler ilginç olmayan dönemlerdir ki yaklaşık iki yüzyıl devam ettiği söylenebilir. Bunun yanında, kanlı ve krizlerle geçen XX. yüzyıldan sonra Batı içerisinden yaklaşık bu dört yüzyıllık birikime karşı post-modernizm, varoluşçuluk gibi tepkiler ortaya çıktı. Ayrıca bu yüzyılda otantik medeniyetlerin tarih sahnesine dönmesi de sözkonusu oldu. Aslında şu anda yaşanan süreç, modern Batı zihninin eleştirisi ve buna bir alternatif arayışı sürecidir; ama bu daha çok kadim medeniyetler zemininde, modern Batı dışındaki medeniyet havzalarında yürütülmektedir.”

Konuşmasının devamında ikinci büyük dönüşüm olan uluslararası sistemik dönüşüme

odaklanan Kayapınar, bunun yüzyıllar bazında incelenebileceğini ifade etti. “Her yüzyıllık dönemde belli bir gücün hegemonyası sözkonusudur. XVI. yüzyıldan bu yana dört süper güç hegemonya kurmuş durumda ve her hegemonya dönemi büyük bir savaşla başlamış. XXI. yüzyılda Amerika’nın hegemon olup olmayacağını henüz bilmesek de hegemonyadan güçler dengesine doğru ilerlediğimizi söyleyebiliriz. Çeşitli kriterler dâhilinde bakıldığında Amerika’nın nispi hegemonik gücünün düşüşte olduğu görülür.”

Son dönüşüm unsuru olan küreselleşmeyi değerlendirirken Kayapınar, daha önceki dönüşümlerin tarihte örnekleri olsa da küreselleşmenin yeni karşılaşılan bir süreç olduğunu belirtti: “Küreselleşmeyle birlikte tarım ve sanayi toplumundan sonra üçüncü bir evrede yaşıyoruz gibiyiz. Tarihin her döneminde olduğu gibi bir zümre bu süreci kendi lehine kullanıyor ve yönlendirmeye çalışıyor; yine her dönemde olduğu gibi bu sürecin de kendine has, nüfuz edilemeyen bir akış seyri var. Bu bağlamda neo-liberal küreselciliği, aşağıdan bir dalga olarak küreselleşmeden ayırmamız gerekiyor. Aşağıdan yukarı olan küreselleşme adem-i merkezietçi ve daha tabii akışa sahip bir süreç. Bunun ciddi bir sonucu olarak eskiye oranla daha fazla kültürel karşılaşmalar yaşanıyor ve yaşanacak. Kültürel kimliklerin sertleşmesi ve içi içe geçmesi de hızlanacak. Bu kültürel karşılaşmalardan ortaya çıkacak melez bir vizyondan da söz edebiliriz.”

Seminerin son kısmında, mevcut gelişmeleri anlamaya yönelik eldeki yaklaşımların yeterli gelmemeye başladığını ifade eden Kayapınar, alternatif yaklaşım arayışlarının yoğunlaştığına vurgu yaptı. Bunun yanında mukayeseli yaklaşımların, tıkanıp yerlerde sistemi açmada oldukça verimli olduğunu belirterek konuşmasına nokta koydu.

Seminer

Diplomasi ve Çatışma Çözümü Yöntemleri

Talha Köse

Değerlendirme: Özgür Dikmen

Çatışma çözümü yöntemleri üzerine seminer veren Küresel Araştırmalar Merkezi Koordinatörü ve İstanbul Şehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Talha Köse, interdisipliner bir alan olarak çatışma çözümünün 1940 ve 50'lerde Batı akademisinde ortaya çıktığını ve Türkiye'de son yıllarda akademik manada ilgi gördüğünü söyleyerek söze başladı. Alana yönelik artan ilginin Türk dış politikasının son dönemdeki seyriyle bağlantılı olduğunu belirten Köse'ye göre bu, aktif arabuluculuk, komşularla sıfır sorun, uluslararası aktörlerle daha aktif ilişki gibi yeni kavramların Türkiye'deki uluslararası ilişkiler dağarcığına girmesiyle alakalı bir gelişme.

Köse çatışma çözümünün bir disiplin olarak ortaya çıkış sürecini anlattı: "En ilkelinden modernine kadar tüm toplumlar sorunları

çözmeye yönelik çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Ancak modern bir disiplin olarak çatışma çözümü, 1940'larda işçi-işveren arasındaki sorunlara çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkar ve sonraları devletlerin oluşturduğu uluslararası toplumun sorunlarına odaklanır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 'barışın bilimi'ni kurma çabalarının bir sonucu olarak yükselişe geçer. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB arasında nükleer bir çatışmanın önlenmesi için ve yine 1960'larda Asya ve Afrika'da sömürge imparatorluklarının çökmesiyle ortaya çıkan yapay ulus-devletlerde yaşanan etnik çatışmaların çözümüne yönelik eski sömürgeci ülkelerce çeşitli yöntemler benimsenir. Yine dünyanın çeşitli yerlerindeki diplomatik barış müzakerelerinde toplumsal dinamiklerin de göz önünde bulundurulması gerektiği fikri bir disiplin olarak çatışma çözümünün ortaya çı-

kışında etkili olur. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle 1990'larda devletler arasında çatışma potansiyeli gerilerken etnik ve dinî çatışmalar ön plana çıkar.”

Köse'ye göre bahsi geçen dönemlerde sürekli değişen dinamikler çerçevesinde bakıldığında, salt ulus-devlet zeminine kurulu bir disiplin olarak kimlik, etnisite gibi dünyadaki çatışma unsurlarını 1990'lara kadar göz ardı eden uluslararası ilişkilerin çok da işlevselliği kalmadı. Zira artık güç ve devlet merkezli yaklaşımlar bir fayda sağlamıyor. Çünkü çatışmaların muhatapları toplum tabanındaki aktörler; bunları sürece dâhil edecek daha bütüncül ve interdisipliner yaklaşımlara ihtiyaç var. Ayrıca devletler arası savaşların azalması güvenlik kavramını değiştirirken iç savaşları önlemeye yönelik bir güvenlik yaklaşımı ortaya çıkmış durumda. Bu değişimlerle birlikte arabuluculuk, müzakere, barış süreci gibi yeni araçlara ihtiyaç var. İşte bu noktada da çatışma çözümleri devreye giriyor.”

Konuşmasının devamında çatışmanın iyi olup olmadığını sorgulayan Köse, kimi zaman çözümsüz ve kangren haline gelen problemlerin toplumsal adaletsizliklere ve kötü yönetime yol açabildiğini, çatışma eğer mevcut adaletsizlikleri ortadan kaldırıyorsa buna “yapıcı çatışma”, ama eğer adaletsizlikleri daha girift hale getiriyorsa ve toplumu olumsuz bir yöne sürüklüyorsa buna da “yıkıcı çatışma” dendiğini anlattı. Yapıcı çatışmaya örnek olarak Güney Afrika'da Apartheid rejiminin bitişini gösterdi ki burada problem şiddet kullanılmaksızın çözülmüş ve toplumsal değişimin önü açılmıştı. “Bir çatışmanın bitmesi taraflar arasında güven ve ortak değer inşasına bağlıdır. Eğer bir çatışma yapıcıysa, karşılıklı güven ve ortak değer inşasına da imkân tanır.” diyen Köse buna en iyi örnek olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve Fransa'nın AB'nin temellerini atmasını gösterdi.

Köse'ye göre ulus-devlet yapısı, Avrupa dışında, özellikle sınırları doğal olmayan Afrika,

Ortadoğu, Uzak Asya, Afganistan ve Pakistan gibi coğrafyalarda çatışma üretiyor. Irak ya da Lübnan gibi ülkelerde toplumları bir arada tutan baskı ortadan kalktığında çatışmalar ortaya çıkabiliyor. Dolayısıyla artık ulus-devletin dışında çözümler üretmemiz gerekiyor. Ya daha bölgesel yapılar oluşturacağız ya daha gevşek yönetim yapıları kuracağız ya da bu kaos devam edecek ve dış aktörlerin de etkisiyle ayakta kalabilen aktörler bir düzen tesis edecek. Ulus-devletin bölgemizde doğurduğu problemlere gelince Köse'ye göre, Türkiye'nin de yapmaya çalıştığı gibi, bölgesel yöntemlerle bunları çözebiliriz. Mesela Irak'taki mesele Suriye'yle, o da İran'la bağlantılı. Dolayısıyla bütün aktörleri bir araya getirip bir düzen kurmadığımız sürece çatışmayı bitirme şansımız yok.

Seminerin son kısmında Ortadoğu'daki son on yılın çatışma dinamiğine değinen Köse, Türkiye'nin etrafında yeni bir durumun ortaya çıktığını ifade etti ve ekledi: “Bölgenin genelinde siyasi yapılar çatışma üretiyor; sorunlara askeri çözümler getirilemeyeceği ise aşikâr. Geçmişte ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ merkezli politika Türkiye'ye bölgesinde aktif bir rol öngörmemekteyken, artık Ankara arabuluculuk, bölgesel uzlaşma süreçleri, bölgesel entegrasyon gibi yeni dış politika araçlarıyla sorunlara yaklaşmaya başladı. Son dönemde en çok eleştiri alan ‘komşularla sıfır sorun’ politikası örneğinde Türkiye'nin çatışmaların çözümünde aldığı aktif rolü gördük. ‘Arap Baharı’na kadar oldukça işe yarayan bu yöntemlere Ankara son dönemde yenilerini de ekleyerek bölgesel sorunlara çözüm bulma arayışında.”

On senelik deneyimin Türkiye'ye yeni araçlar kazandırdığından bahseden Talha Köse, bu araçların son dönemde Ortadoğu'da işlevselliğini kaybetse de diğer bölgelerde hâlâ ciddi işlevleri olduğuna dikkat çekti. “Arap Baharı”nın yapısal sorunlardan ötürü ortaya çıktığını, çatışma çözümü yöntemlerinin henüz bu yapısal sorunlara nüfuz edemediğini söyleyerek sunumunu tamamladı.

Yuvarlak Masa Toplantısı

T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın Yapısı ve Çalışmaları

Mehmet Dönmez

Değerlendirme: Özgür Dikmen

İlk gün konuğumuz olan T.C. Dışişleri Bakanlığı İstanbul Temsilcisi Büyükelçi Mehmet Dönmez, Bakanlığın yapısı ve işleyişi hakkında bilgi verdi ve mesleki tecrübelerini paylaştı. Konuşmasına Osmanlı'ya dayanan diplomasi geleneğimizin tarihsel arkaplanı hakkında bilgi vererek başlayan Dönmez, Bakanlığın vizyon ve misyonundan bahsetti. Türkiye'nin sömürge rotalarının ortaya çıkışından Birinci Dünya Savaşı'na ve oradan da günümüze kadar bütün uluslararası gelişmelerden ciddi manada etkilendiğine değinen Büyükelçi, üstlenmemiz gereken vizyonun bölgemizde barışı ve düzeni tesis etmek olduğunu belirtti. Dışişleri Bakanlığının amacının da Türkiye'nin bu çabalarının organizasyonu, ülkemizin başka ülkelerde temsili ve itibarının korunması, ayrıca uluslararası hukukun geliştirilmesi ve güçlendirilmesi olduğunu anlattı. Kendi hayatından örneklerle pratikte dış temsilciliklerimizin işleyişine dair bilgiler verdi.

İlerleyen kısımda ise Büyükelçi, Bakanlığın teşkilat yapısı ve Bakanlık bünyesindeki çeşitli memuriyetler hakkında ayrıntılı bilgiler verdi. "Bakanlık son yirmi yılda üçüncü ve en büyük genişleme sürecinden geçiyor. 2009-2011 yılları

arasında otuzdan fazla yeni temsilcilik faaliyete geçti. Toplam temsilcilik sayısının 210'a ulaşması bekleniyor." bilgisi bu bağlamda önemliydi.

Büyükelçi Dönmez, mesleğe ilk başladığı günlerde nelerle karşılaştığından bahsederken o zamandan bugüne pek çok şeyin değiştiğini ve artık mesleğe yeni başlayanların uzun bir eğitim sürecinden geçtiğini anlattı. Devamında üst düzey bir diplomatın günlük işlerinden bahseden Büyükelçi, bir büyükelçinin özellikle kendi ülkesinde ve dünyada olan biteni çok iyi izlemesi ve doğru bilgi sahibi olması gerektiğini belirtti. Ayrıca Bakanlığın uzmanlaşmaya oldukça önem verip bunu bizzat teşvik ettiğini de şu sözlerle anlattı: "Bir ya da iki yabancı dil bilmek artık yetmiyor. Özellikle Arapça, Japonca, Çince gibi Bakanlık memurları arasında pek bilinmeyen dillerin öğrenilmesi oldukça avantaj sağlıyor. Bunun yanında Bakanlığımız bilhassa göreve yeni başlayan meslek memurlarının lisansüstü eğitimlerini sürdürmelerini teşvik ediyor."

Mehmet Dönmez konuşmasının devamında diplomasiyi meslek olarak seçenlerin Bakanlıktan ne bekleyebileceklerini ve ne tarz şahsi özelliklere sahip olmaları gerektiğini anlattı.

Film Tartışması
Başkanın Adamları (1997)

Ali Pulcu

Değerlendirme: Burak Sezgin

“Küresel Siyaset” seminerlerinin ardından gerçekleştirdiğimiz film tartışmaları bölümünde 1997 yapımı bir Hollywood filmi olan *Başkanın Adamları*’nı başka bazı filmlerden sahneler eşliğinde Bilim ve Sanat Vakfı Genel Koordinatörü Ali Pulcu ile birlikte yorumladık.

Başkanın Adamları’nın özeti kısaca şu şekilde: ABD Başkanı seçime iki hafta kala bir cinsel taciz skandalına karışınca, kamuoyunun ilgisini bu olaydan uzaklaştırmak üzere göreve getirilen Conrad Brean, sahte bir savaş oluşturarak ilgiyi bu yöne çekmeye çalışır. Hollywood’dan bir yapımcıyı kullanarak ülkenin Arnavutluk’la savaşta olduğuna dair bir hikâye planlar ve kamuoyu bir savaşın olduğuna inandırılır. Bu plan için bir de geride kalmış kahraman bir asker hikâyesi üretilir. Plan başarıya ulaşır ve

başkan seçimi kazanıp dört yıl daha görevine devam eder.

Ali Pulcu konuşmasının başında önce Stanley Kubrick’in *2001: Bir Uzay Yolculuğu* (1968) filminden bahsetti. Filmin başındaki bir sahnede bir maymun bir canlının iskeletini elindeki bir kemik ile vurarak parçalıyor. Pulcu’ya göre bu sahne canlıların alet kullanımını (burada silah olarak) öğrenmesini gösteriyor. Bir başka sahnede ise iki ayrı maymun grubu, bir su başını ele geçirmek için kavga ediyor ya da savaşıyor. Pulcu, bu sahneyi insanların tarih boyunca mücadele ve rekabetinin devam ettiği ve teknolojiyi elde tutmanın liderliğe oynamada önemli olduğu şeklinde yorumladı.

Sonrasında *Başkanın Adamları* filminden izlediğimiz bir sahnede, bir Amerikan ajanı

Arnavutluk'ta nükleer cihaz ve savaş olmadığını uydularla tespit ettiklerini söylüyor; ancak ana karakter (Brean) savaşın var olduğunu ama onların göremediğini iddia ediyor. Pulcu da bu sahnedeki hareketle savaşın her zaman olduğu, sadece şeklinin farklılıklar arz ettiği çıkarımını yapabileceğimizi söyledi.

Ardından Pulcu çıkardığı dünya tarihçesini, *Yarın Asla Ölmez* (1997) filminde bir medya patronunun, medyanın -tıpkı eskiden peygamberlerin yaptığı gibi- dağ tepesinden vaaz verdiğini söylediği bir alıntıyla açtı. Tarihçeyi günümüzden 13,5 milyar yıl öncesinden başlatan Pulcu, dinleyicileri Büyük Patlamadan maymunlara ve ateşin ve yazının bulunmasına, Akadların Sümerleri yenmesinden (*Matrix* filmine, oradan da Siyonizm'e referansla bulunduğuna) Nabukadnezar'a, devamında Hıristiyanlığın doğuşu ile Roma ve Bizans İmparatorluğu'ndan Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethine, 1648 Vestfalya Antlaşması ve sonrasında gazetelerin ortaya çıkışı ile Büyük Buhran'a ve oradan da günümüze bir yolculuğa çıkardı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği ile bir kapışma içine giren ABD'nin Vietnam'da yenilmiş addedilmesinden ve bu olayın Amerikan halkında "Vietnam Sendromu" da denilen "Artık başkalarıyla savaşa girmeyelim" fikrini doğurmasından bahseden Pulcu, Başkan Reagan döneminde "Şer İmparatorluğu" adı verilen SSCB'nin yenilerek ABD'nin tek başına dünya liderliğini ele geçirmesi için kullanılan araçlardan birinin de Hollywood film sektörü olduğunu söyledi. Bu

bağlamda *Rambo* serisi, *Rocky 4*, *Top Gun*, *Kızıl Ekim* gibi filmlerle savaşa iyice karşı hale gelmiş Amerikan halkını tekrardan savaşa hazırlama arayışına girildi. *Başkanın Adamları*'nda bu olaylarla dalga geçildiğine dikkat çeken Pulcu, filmde olanların Reagan döneminde yapılanlarla benzerlik taşıdığını da söyledi.

Pulcu daha sonra Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" ve Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezlerine vurgu yaparak ABD ve Batı için düşmanın değiştiğine işaret etti. Pulcu'ya göre Soğuk Savaş boyunca Sovyetler ve onun safında yer alan diğer ülkelerin oluşturduğu düşmanın yerini 1990'larda İslam ve Müslümanlar aldı. Bu bağlamda ilk olarak 1994 yapımı *Gerçek Yalanlar (True Lies)* filmi örnek gösteren Pulcu, *Rambo* serisinin üçüncü filminde baş karakter ile birlikte Ruslara karşı savaşan Müslümanların (Afgan Mücahitler) artık düşman haline geldiğini ve o zamandan günümüze birçok yapımda İslam ve Müslümanların düşman olarak gösterildiğini kaydetti.

Sonuçta Pulcu, *Başkanın Adamları* filminde de açıkça görüldüğü şekliyle, çeşitli amaçlar altında olmayan şeylerin olmuş gibi gösterilebileceğini, olayların ve insanların bakış açılarının kolayca manipüle edilebileceğini ve medyanın böylesi büyük bir güce sahip olduğunu belirtti. Ancak bu gücün sınırsız ve her şeye muktedir olmadığını, buna karşı durmak için gerekenlerin bizim içimizde bulunduğunu, bunun için de çok fazla gayret sarf etmemiz gerektiğini dile getirdi.

21 Haziran 2012 Perşembe

İktisat ve Siyaset

09:30-11:00 **Seminer**

İktisat ve Edebiyat

Mustafa Özel

Bilim ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı ve İstanbul Şehir
Üniversitesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

11:15-12:45 **Seminer**

Türkiye'nin İktisat Tarihi

Coşkun Çakır

İstanbul Şehir Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

12:45-14:00 **Gezi**

T.C. Merkez Bankası İstanbul Şubesi

14:00-16:30 **Seminer**

Osmanlı'dan Günümüze Merkez Bankası ve
Para Politikaları

Şevket Kamil Akar

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi

Hüseyin Al

BDDK Başkanlık Müşavirliği

Lokman Gündüz

T.C. Merkez Bankası Meclis Üyesi

17:00-18:00 **Film Tartışması**

Margin Call (Oyunun Sonu), 2011

The Grapes of Wrath (Gazap Üzümleri), 1940

M. İbrahim Turhan

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanı

Seminer
İktisat ve Edebiyat

Mustafa Özel

Değerlendirme: Halil İbrahim Akıl

KAM Yaz Okulu'nun "İktisat ve Siyaset" temalı ikinci gününde Bilim ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Özel "İktisat ve Edebiyat" başlığı altında bir seminer verdi.

Özel, Keynes'in krize bakış açısından bahsederek konuşmasına başladı. Keynes'in ekonomik meselelere yaklaşımında sanat ve felsefenin önemine işaret ettikten sonra, bir krizin ortaya çıkışında reel ekonominin finans piyasasında yaratılmış olan sembolik-ekonomik ilişkilerin ardından nasıl sürüklendiğini, bu aşamada yatırımcının ve hane halkının tutumlarının "hayvanî ruh (*animal spirit*)" ve "rasyonalizm" kavramları bağlamında krizi nasıl etkilediğini anlattı. Keynes'in teorisinin "Reel ilişkilerin sembolik ilişkilerin peşinden sürüklenmeye başladığı zamanlarda, kazanmaya endeksli ir-

rasyonel kesim bir krizin önünü açar ve doğal olarak hane halkı da rasyonel davranarak belki de hiç olmayacak bir krizi ortaya çıkarıp devam ettirir; bunun dengelenmesi için devletin devreye girmesi gerekir." şeklinde anlaşılması gerektiğini vurguladı.

Ekonomi-politiğe dair kısa bir girişten sonra Özel, insanlığın bilinen ilk destanı olan Gilgamiş'tan başlayarak dünyada ve Türk edebiyatında önde gelen birçok önemli eseri iktisadi-sosyal ilişkiler çerçevesinde genel hatlarıyla değerlendirdi. Gogol, Balzac, Dostoyevski, Goethe, Zola ve daha birçok dünyaca meşhur yazarın önemli eserlerini "medeniyet", "modernleşme", "kapitalizm", "tüketim", "kıtlık" gibi kavramları merkeze alarak ve bazı eserleri mukayeseli değerlendirerek önemli tespitlerde

bulundu. Türk edebiyatından ise Ahmet Mithat Efendi, Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Sabahattin Ali'ye yer verdi.

Özel'in en çok üzerinde durduğu yazar Rus edebiyatının önde gelen isimlerinden Gogol idi. "Gogol'ü tanımadan ne Rus toplumu ne de modern roman tanınabilir; Gogol modern romanın hem öncesi hem de sonrasındır." diyerek onun dünya edebiyatındaki önemini dile getirdi. Yazı hayatında taklit konusuna eğilen Özel, bunu alışkanlık haline getirmenin zamanla taklit içinde boğulup kaybolmaya yol açacağını belirtti. Bununla birlikte "İş hayatında olduğu gibi yazı hayatında da kaliteli taklitler iyidir; çünkü o kaliteli taklit bir süre sonra sizin

kendi sesinizi bulmanızı sağlayabilir." diyerek başarılı olduğu sürece taklidin muhtemel katkısına da değindi.

Mustafa Özele göre, sosyal bilimler insana dair ancak makro anlamda bilgiler sunabilir. Sosyal ilişkileri ve iktisadi hadiselerin insanları nasıl etkilediğini ancak onların iç dünyasını anlatan, ruh dünyasındaki iniş çıkışları tasvir eden, değişimin insanlar üzerindeki etkilerini bize yansıtan okumalarla anlayabiliriz ki bu da roman aracılığıyla gerçekleşebilir. Özel'in "Diğer tüm sosyal bilimler aslında romanların daha iyi anlaşılabilmesi içindir" sözü, romanın önemini başlı başına izaha yetiyordu.

Seminer
Türkiye'nin İktisat Tarihi

Coşkun Çakır

Değerlendirme: Muhammet Durumlu

İstanbul Şehir Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Coşkun Çakır “Türkiye'nin İktisat Tarihi” başlıklı seminerine iktisat ve tarih arasındaki ilişkiye vurgu yaparak başladı. Çakır, iktisat tarihinin bu iki farklı disiplini bir arada barındırdığını, ama aslında tarih kapsamında yer alması gerektiğini söyledi. “Türk iktisat tarihi mi, yoksa Türkiye iktisat tarihi mi?” sorusunu da ele alan Çakır, bu konuda Mehmet Genç ile aynı yaklaşımda olduğunu, iktisat tarihini ele alırken coğrafi, kronolojik ve tematik sınırlamanın doğru olmadığını belirtti.

Daha sonra Osmanlı'daki tarih yazıcılığına değinen Çakır, tarih yazıcılığının XVI. yüzyıla kadar hikâye ve destan şeklinde geldiğini; İdris-i Bitlisi ve Kınalızade Ali Çelebi ile birlikte farklı bir tarih yazıcılığına geçildiğini,

İran etkisinin sözkonusu olduğu bu dönemde sebep-sonuç ilişkisine dayalı tarih yazıcılığının ortaya çıktığını; XVII. ve XVIII. yüzyılda ise İbn-i Haldun etkisindeki Kâtip Çelebi ve Naima ile birlikte tenkitçi tarih yazıcılığının görüldüğünü anlattı. XIX. yüzyıla gelindiğinde Cevdet Paşa ile birlikte İbn-i Haldun etkisinin tam olarak ortaya çıktığını belirten Çakır şöyle devam etti: “İncelenen olaylar ve ele alınış biçimleri de değişiyor. Sadece devletin tarihi değil, toplumun tarihi de yazılmaya başlanıyor. Bu dönemin sonunda hanedanın tarihinden toplumun tarihine geçiş olduğu gibi, aynı şekilde İslam'ın tarihinden Türk'ün tarihine doğru bir geçiş de sözkonusu. XX. yüzyılda ise artık milliyetçi tarih yazımı şekilleniyor ve romantik resmî Türk Tarih Tezi ortaya çıkıyor.”

Osmanlı tarihinde fotoğrafın tamamını görmediğimizi belirten Çakır, bunu üç önemli sebebe bağladı: (i) Osmanlı tarih yazıcılığındaki vakanüvistçi yaklaşım, (ii) iktidarın ideolojisinin tarih metinlerine yansımaları, (iii) tarih metinlerinin edebiyat formundan çıkamaması.

Türk tarih yazıcılığında iktisat ögesinin nasıl yer aldığına değinen Çakır, bunun o dönemin gazetelerinde, cemiyetlerinde ve onlara bağlı yayınlarda, “Pera basını” dediğimiz Beyoğlu medyasıyla telif ve tercüme eserlerde de görülmeye başlandığını ve yavaş yavaş iktisat kavramının öne çıktığını anlattı. Yine o dönemde Mühendishane Mektebi’nde, Mekteb-i Hukuk’da, Mekteb-i Mülkiye’de de iktisat dersleri okutuluyordu.

Bir bölgedeki düşüncenin genellikle başka bölgelerden taşınarak geldiğini söyleyen Çakır, göçmenlerin, sürgünlerin o yerin düşüncesine çok ciddi bir katkısı olduğunu ileri sürdü: “Türkiye’de de durum böyledir. İslamcılık sözkonusu olduğunda Mısır’dan, İran’dan, Hindistan’dan gelenler; Batıcılık söz konusu olduğunda Batı’dan gelen insanlar etkilidir. İktisat tarihinde de durum böyledir. Fuat Köprülü’yle birlikte muhacir olan Ömer Lütfi Barkan Türkiye’de iktisat tarihinin gelişiminde önemli rol oynar. İlk iktisat tarihi kürsüsü de 1939 yılında Barkan için açılır. Barkan’dan sonra iktisat tarihinde iki ana damar oluşur:

İstanbul damarı ve Ankara damarı. İstanbul damarı Barkan’ın izinden giderken, Ankara damarı farklı bir yola yönelir ve burada Cumhuriyet dönemi zihniyeti etkin olur. İstanbul damarında ise Osmanlıcılık hâkim durumdadır.”

1940’lı ve 1950’li yılların iktisat tarihi ile ilgili çok önemli eserlerin verildiği bir dönem olduğunu söyleyen Çakır’a göre 1960’larda ise bu disiplin altın çağını yaşar: “Bilimlerin ideolojileştiği bu dönemde hem iktisadın hem de tarihin ideolojik olarak ele alınması ve iktisat tarihinde bu iki bilimin ‘ete kemiğe bürünme’sinden dolayı en çok ideolojileşen alan olur. Sosyalizmin de altın çağını yaşadığı bu dönemde mülkiyet ilişkileri, üretim ve tüketim biçimi, feodalite ve burjuva dünya üzerinde enine boyuna tartışılırken aynı tartışmalar Türkiye’de de görülür. 1980’lerden sonra iktisat tarihi eski önemini kaybeder.”

Son olarak günümüzdeki sisteme değinen Çakır, bu sistemin mevcut haliyle devam edemeyeceğini, dünya üzerindeki kaynakların böyle sorumsuzca tüketilemeyeceğini, bu sistemin elbet bir gün değişeceğini vurguladı. O gün geldiğinde bizim buna hazır olmamız, hazır olmak için de farklı sistemler üzerinde çalışmamız ve yeni şeyler üretmemiz gerektiğini, bunun tüm sosyal bilimcilerin üzerine düşen bir görev olduğunu belirtti.

Gezi

T.C. Merkez Bankası İstanbul Şubesi

Seminer

Osmanlı'dan Günümüze Merkez Bankası
ve Para Politikaları

Şevket Kamil Akar
Hüseyin Al
Lokman Gündüz

Değerlendirme: Burak Sezgin

KAM Yaz Okulu'nun ikinci gününde Mustafa Özel ve Coşkun Çakır'ı dinledikten sonra T.C. Merkez Bankası (TCMB)'nin İstanbul Şubesine misafir olduk. Birlikte yediğimiz öğle yemeği sonrasında şubenin toplantı salonuna geçerek önce Merkez Bankası İstanbul Şubesi Müdürü İlker Bayır'dan TCMB hakkında bilgiler aldık. Bankanın yapısı ve yerine getirdiği işlemlerden bahseden Bayır, şu anda kullanımda olan ve daha önce kullanıma sunulan banknotlar hakkında bilgiler verdi. Daha önceki emisyonlar hakkında bazı anekdotlar aktardı. Bayır, konuşmasının devamında liradan altı sınıfa atılması sürecinde TCMB'nin yerine getirdiği görevlerden bahsedip en son olarak da şu anda tedavülde olan dokuzuncu emisyon banknotları hakkında ilginç bilgiler verdi.

Programın devamında ise günün üçüncü etkinliği olan ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi Şevket Kamil Akar, BDDK Başkanlık Müşavirliği'nden Hüseyin Al ile TCMB Meclis Üyesi Lokman Gündüz'ün konuşmacı olarak yer aldığı "Osmanlı'dan Günümüze Merkez Bankası ve Para Politikaları" seminerini dinledik. Bu seminerde konuşmacılarımız Osmanlı Devleti'nin Merkez Bankası deneyiminden bahsettiler ve özetle şunları anlattılar: "Önce Kırım Savaşı'nda alınan borçların ödenmesi hakkında aracılık görevi üstlenecek bir devlet bankasına ihtiyaç duyan Osmanlı Hükümeti, bu sebeple 1856'da İngiliz sermayeli ve merkezi Londra'da bulunan Bank-ı Osmanî'yi kurar. Bu bankanın görevle-

ri küçük miktarlarda kredi vermek, hükümete avans sağlamak ve bazı hazine bonolarını iskonto etmekle sınırlandırılır. Daha sonra Bank-ı Osmanî, 1863 yılında kendini feshetmesinin ardından, İngiliz-Fransız ortaklığında Bank-ı Osmanî-i Şahane adını alarak bir devlet bankası hüviyeti kazanır. Bu bankaya 30 yıl boyunca banknot basma hakkı ve tekeli verilir. Bu süre 1875'te 50 yıla, 1895'te de 62 yıla çıkarılır. Bank-i Osmanî-i Şahane, imparatorluğun bütün ödeme işlemlerini yüklenir. 1875 tarihli bir sözleşmeyle banka Osmanlı Devleti'nin hazinedarı durumuna gelir ve hazine bonusu ihracı tekeli de elde eder. Ayrıca banka, devletle ilgili bu görevlerinden başka her türlü bankacılık ve ticari işlemleri yapma hakkına da sahiptir. Merkezi İstanbul'da bulunan bankanın birçok Osmanlı şehrinde şubesi olup Paris ve Londra'da da acenteleri bulunmaktadır."

Konuşmacılarımız daha sonra Bank-i Osmanî-i Şahane'nin Osmanlı Devleti'nin mali krize girmesi sonrasında Duyûn-u Umumiye'nin kuruluşunda da etkin rol almasına değinip devletin borç yükünü bu kurumun devralmasının ardından bankanın yeniden yapılandırıldığını ve daha çok ticaret ve yatırım bankacılığına yöneldiğini kaydettiler. En son olarak da Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Bank-i Osmanî-i Şahane'nin devlet bankacılığı ile ilgili tüm yetkilerini Türkiye Cumhuriyeti'ne devredip normal bir banka durumuna geldiğini anlattılar.

Film Tartışması
Gazap Üzümleri (1940)
Oyunun Sonu (2011)

M. İbrahim Turhan

Değerlendirme: Özgür Dikmen

“İktisat ve Siyaset” üst başlıklı seminerlerimizi tamamlayıcı mahiyette, 1929 Büyük Buhranı’na konu alan *Gazap Üzümleri* ve 2008 Finansal Krizi ile ilgili *Oyunun Sonu* filmlerini tartışmak üzere İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanı M. İbrahim Turhan’ı Bilim ve Sanat Vakfı’nda ağırladık. Programın başında iki filmin çarpıcı sahnelerini izledik.

1940 yapımı *Gazap Üzümleri*, 1929’da Amerika’da başlayıp dünyayı sarsan iktisadi bunalım hakkında. Filmde küçük toprak sahiplerinin yoksullaşması ve insanların yaşadıkları topraklardan açlık ve yoksullaşma sebebiyle kopuşunun yanı sıra ailenin parçalanışı da anlatılıyor. 2011 yapımı *Oyunun Sonu* filminde ise 107 yıllık bir yatırım bankasının 2008 Finansal Krizinde batış hikâyesinden bahse-

diliyor. Şirket piyasanın gittikçe kararsızlaşan durumuna rağmen müşterilerine yüksek riskli yatırım araçları satmaktayken iki genç çalışan risk seviyesinin güvenli seviyenin üzerinde olduğun fark eder. Bu, tam da krizin patlak vermesinden bir gün önce olur. Şirketin yönetimi iki seçenektan birini tercih etmek zorundadır; ya iflasa göz yumacaktır ya da şirketi ayakta tutacak ama müşterilerine ciddi zararlar verecek bir planı uygulayacaktır.

Değerlendirmeye *Gazap Üzümleri* üzerinden başlayan Turhan, bu filmde mesajın diğerine göre daha doğrudan verildiğini ifade etti ve karakterleri yorumladı. Turhan iki filmi mukayese ederken şunları söyledi: “Filmde rahibin inancını kaybettiğini görüyoruz, zaten *Gazap Üzümleri*’nin genelinde bir inan-

cını kaybetmişlik hâli var. Her iki filmde de umudun kaybedilmesi mesajı veriliyor; *Gazap Üzümleri*'nde rahibin inancını kaybetmesiyle, *Oyunun Sonu*'nda ise Sam'in köpeğinin filmin sonunda ölmesiyle. Bunun yanında iki film arasında karşıtlık kurmak da mümkün. Örneğin *Gazap Üzümleri*'ndeki kahramanlar dayanışma içerisindeyken *Oyunun Sonu*'na baktığımızda en prensipli çalışanların bile pes ettiğini görebiliyoruz. Demek oluyor ki 1929'dan 2008'e kolektif davranış anlamında pek çok şey değişmiş. Ancak dikkat edilirse krizin hikâyesi *Gazap Üzümleri*'nde o krizden en çok etkilenen kesimin, yani toplumun en alt kesiminin; *Oyunun Sonu*'nda ise krize sebep olanların, yani en tepedekilerin üzerinden anlatılıyor."

Turhan'a göre *Gazap Üzümleri*'nde bir krizden bahsedilse de problemin ne olduğuna, Büyük Buhran'ın sebeplerine pek de değinilmiyor. Filmde kapitalizmin gelişmesi üstü örtülü bir şekilde anlatılıyor. Sermayenin birikmesi sebebiyle önce küçük işletme sahipleri işçiye dönüşüyor, işçilerin sayısı artınca da iş gücünün değeri düşüyor. Ancak nihai tüketici, iş gücünü satarak tüketim yapabilenler. Alım gücünün doğal olarak azalmasıyla üretilen malların fiyatları düşmeye başlıyor ve bu da daha fazla işsizliği doğuruyor.

Oyunun Sonu'na gelince Turhan, filmde krizin sebeplerinin nasıl gösterildiğini şu şekilde anlattı: "Filmde Sullivan anlatıyor krizin neden ortaya çıktığını. CDO isimli bir yatırım aracının yatırımcılara satılması söz konusu. 'Riske maruz değer modeli' dediğimiz bir model var. Bu modelle elinizdeki portföyün şoka maruz kaldığında ortalama değerini ne kadar kaybedeceğini ve en düşük alabileceği değeri hesaplıyorsunuz. Ortalama değerle alabileceği en düşük değer arasındaki fark da riske maruz değerdir; yani bu en kötü şartlarda kaybedilecek olan paradır. Filmde mortgage fiyatlarına bu model uygulandığında ortaya çıkan zarar bankayı zaten sıfır noktasına getiriyor; %25'lik bir hareket

daha olması durumunda oluşacak zarar şirketin piyasa değerinden de fazla. Bunun üzerine ellerinde olan her şeyin satılması kararı alınıyor ve tabii satacakları kişiler de yıllarca aynı yolu yürüdükleri eski müşterileri. *Gazap Üzümleri* bağlamında düşündüğümüzde, Tom'un kardeşini ihbar etmesi gibi bir şey; filmde asla olmayan bir şey bu. 1 dolarlık malı 93 sentten satarak başladıkları satışın en sonunda 1 dolarlık malın fiyatı 3,5 sente düşüyor."

Oyunun Sonu filminde de seyrettiğimiz üzere, normalde yaşayamayacağı bir hayata finans sektöründen borç alarak ulaşan ve çok mutlu olan insanların aslında güçleri yetmediği halde "geleceklerinden borç alarak" ev satın aldıklarına vurgu yapan Turhan şöyle devam etti: "Aslında bir kurgu yapıyorsunuz ve bunun üzerinden ekonomik işlemlerinizi yürütüyorsunuz. *Oyunun Sonu*'nda da patron 1637 Krizi'nden bu yana bakıyor olaya. 1637'den sonra ortaya çıkan krizlerin temel mekanizmasında büyük farklar yok. Tabii insanın temel özellikleri benzer: birincisi hırs, ikincisi de bir şeyin sürekli mevcut haliyle gideceği düşüncesi. Fiyatlar şu anda artıyorsa sürekli artacakmış gibi bir his oluşuyor. Filmde de bu anlatılıyor; sürekli para veriliyor ve insanlar mutlu. İnsanlar bu borçları aldılar ve bu borçlarla aslında hak etmedikleri bir hayat standardına kavuştular. Bankacılar da memnundu, para kazanıyorlardı. Politikacılar da memnundu, halkın refah ve mutluluğu artıyordu. Ancak işler ters gitmeye başladığında kimse bunu görmek istemiyor. Bu da sağlanan geçici refahtan herkesin bir şekilde pay almasıyla ilgili; aslında bir yerde toplumun bütün kesimleri anlaşip kendi kasalarını soyuyor."

Son dönemde davranışsal iktisadın dikkat çektiğine değinen Turhan, ana akım iktisatta insan davranışlarının göz ardı edildiğini ve birtakım davranış varsayımları üzerinden hareket edildiğini, bunun da yanlış olduğunu ifade ederek konuşmasını tamamladı.

22 Haziran 2012 Cuma

Yönetim ve İletişim

09:30-11:00

Gezi

Süleymaniye Külliyesi Gezisi

Seminer

Bir Yönetim Modeli: Süleymaniye

İbrahim Zeyd Gerçik

İstanbul Şehir Üniversitesi Yaşam Boyu Öğretim Merkezi Yönetim
Psikolojisi Uzmanı

11:15-13:00 **Seminer**

Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi

Bahattin Aydın

Avea İnsan Kaynakları Direktörü

15:00-16:30 **Yuvarlak Masa Toplantısı**

Türkiye'de Medya ve Siyaset

Yıldırım Oğur

Taraf Gazetesi Yayın Koordinatörü

17:00 **Genel Değerlendirme**

Seminer

Bir Yönetim Modeli: Süleymaniye

İbrahim Zeyd Gerçik

Değerlendirme: Meryem Karaca

KAM Yaz Okulu'nun "Yönetim ve İletişim" temalı üçüncü gününde İstanbul Şehir Üniversitesi Yaşam Boyu Öğretim Merkezi Yönetim Psikolojisi Uzmanı İbrahim Zeyd Gerçik rehberliğinde "Bir Yönetim Modeli: Süleymaniye" seminerini Süleymaniye Külliyesi'ne bir gezi ile gerçekleştirdik. Gerçik, Süleymaniye Külliyesi'nin inşa sürecini, yapının ne demek istediğini, Kanuni Sultan Süleyman-Mimar Sinan ilişkisini ve yapının o günkü anlamını modern yönetim bilimleri perspektifinden anlattı.

"Bugünün adımlarıyla güçlü bir yarının inşası, uzun ömürlü, güçlü ve esnek yapılar inşa edebilmekle mümkündür. Çünkü kadim yapılar, geçmişi günümüze bağlayan köprülerdir." sözleriyle başlayan Gerçik, her eserin arkasında bir sistem ve her sistemin özünde onu yürüten insan gerçeği olduğunu söyledi ve ekledi: "Süleymaniye Külliyesi'nde karşımıza iki medeniyet eseri çıkar. Bunlardan birincisi bir model olarak Süleymaniye Külliyesi'nin kendisidir, diğeri ise Osmanlı medeniyetinin insan modeli olarak inşa ettiği Mimar Sinan. Bu iki eser birbiriyle bir bütündür. Bu iki eserin anlaşılabilmesi, aynı

zamanda Sinan'ı inşa eden medeniyet sisteminin anlaşılabilmesiyle mümkündür."

Gerçik, bir eseri çözümlmek için gerekli üç adımdan bahsetti: **(i)** eseri tepeden görmek, ki şehrin dokusuna nasıl bir kimlik kattığını anlamamıza yardımcı olur, **(ii)** eserle yüzleşmeden önce olduğu döneme dair okumalar yapmak, ki dönemin siyasi-iktisadi-kültürel ilişkiler ağını anlamamıza yardımcı olur, **(iii)** eserle yüzleşme vakti geldiğinde ise içini görmeden önce dışını incelemek.

Süleymaniye Camii'nin külliyesinin ortasında bulunmasının, külliye bir yapı olarak değil de bir kurum olarak değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılacağını söyleyen Gerçik şöyle devam etti: "Etraftaki külliyelerin birbiriyle hiçbir bağlantı noktasının bulunmaması özerk oldukları anlamına geliyor; fakat ortak oldukları bir nokta var: Hepsinin kapısı Süleymaniye'ye açılıyor. Bu da günümüz yönetim anlayışına göre yorumlarsa, her bir birim kendi içinde özerk olacak ve kendi kültürünü geliştirecek, ama aynı zamanda bu birimlerin hepsinin mutabık oldukları bir inanç ve değerler sistemi bulunacak demektir. İs-

lam medeniyeti için bu, tevhidi inanç sistemidir. Süleymaniye aslında Osmanlı'nın olduğu değil, olmak istediği şeydir.”

Gerçik'e göre Süleymaniye'nin Ayasofya planında inşa edilmesini özellikle Kanuni ister ve bu bir meydan okumadır. Bu yolla “Biz, önceki bütün peygamberlere iman ederiz. Biz, geçmişin bütünleşmesiyiz ama aynı zamanda geleceğin yeni yüzüüz.” mesajı verilir. Bu meydan okumada yüzü Galata'ya dönüktür; Batı Dünyası'nın tüm ticari mümessilleri ve sefaretları oradadır. Ayrıca Süleymaniye'nin konumlandığı yer İstanbul'un en muhkem tepelerinden birisidir ve başka hiçbir mimari eser İstanbul'un her yerinden bu şekilde görülemez. Bununla da ufka hâkim olma mesajı verilmek istenir.

Süleymaniye'nin inşa edildiği tepenin hiç tıraşlanmamış olmasını da İslam medeniyetinde emanet, Allah'ın yarattığı tabiatı tahrip etmemek düsturuna bağlayan Gerçik'e göre medeniyetlerin esas amacı kendisini temsil eden/edecek insanları yetiştirmektir. Osmanlı medeniyetinin yetiştirdiği isimlerden birisi de Mimar Sinan'dır. Sinan Osmanlı'ya ait olan, öğrenme odaklı, günümüz tabiriyle “öğrenen organizasyon” mantığına sahip bir yapıda yetişir. Sıra-sıyla taş ustalığı, marangozluk, nakkaşlık, mühendislik, mimarlık, danışmanlık ve eğitimcilik görevlerinde bulunur ve bu geçişler arasında Sinan hep bir sınamaya tâbi tutulur. Osmanlı'da sınanmayan ya da sınamadan başarıyla geçemeyen insanlar yukarıya, yöneticiliğe çıkamaz.

Gerçik, Sinan'ın külliye'nin kıyısında inşa ettiği evde yaşadığını aktardı: “Sinan burada ölünceye kadar eserini seyretti; çünkü Süleymaniye onun kafasında sürekli aşması gereken bir prototipti. Sinan'ın diğer eserleri Süleymaniye'nin varyasyonları gibidir; ama hepsinde farklı metotlar denemiş, yenilikler yapmıştır. Bu sebeple hiçbir bir diğerine benzemez.”

Devamında külliye'yi gezerken Gerçik şunları anlattı: “Darüzzıyafe müderrislerin, öğrencilerin ve bir de ihtiyaç sahiplerinin yemek yediği yerdir. Yemek alma penceresinin kot farkını Sinan öyle bir ayarlamıştır ki yemek veren ile alan birbirini göremez. Bunun hikmeti, gelenin müderris mi, yeniçeri ağası mı, yoksa fakir bir insan mı

olduğunun anlaşılmamasıdır. Bu da insanların kuruma olan güvenini taze tutar, ayırım yapılmadığına insanları ikna eder. Günümüzde kurumlardaki güven duygusunu sarsan en ciddi problem kuralların insanlara farklı uygulanmasıdır.”

Süleymaniye'nin inşasında 20.000 kişinin organize edildiğini söyleyen Gerçik, ayrıca yaz aylarında külliye'nin bulunduğu alanlarda 3000 kişinin görev yaptığını ve her gün bu 3000 kişinin performansının hesaplanıp her akşam ücretlerinin ödendiğini sözlerine ekledi. “Ücret politikasında ise din ve ırk farkı gözetilmez, iş gücüne göre bir ücretlendirme politikası izlenir. Süleymaniye'nin bu kadar uzun yaşamasının sırrı, sadece mükemmel mühendislik hesaplamalarında değil, aynı zamanda eser inşa edilirken Sultan'ın da emriyle hiçbir şekilde kul hakkına girilmemeye çalışılmasında saklıdır.”

Süleymaniye'nin kubbe ağırlığı kemerlerle ayaklara ve yarım kubbelere paylaştırılmış. Bu, Gerçik'e göre, merkezîyetçi bir yaklaşıma sahip olmakla beraber Osmanlı yönetiminde yetki devrinin (vezirlere ve diğer devlet adamlarına) ne kadar önem arz ettiğinin bir göstergesi. “İslam mimarisinde kubbe bütünleşmeyi, o bütünleşme içerisinde tevhidi, kuşatıcılığı, tevazuyu, şefkat ve merhametle beraber liderliği temsil eder. Sinan'a göre Süleymaniye'nin kubbesi aynı zamanda Hz. Peygamber'i, dört fil ayak da Hulefa-i Raşidin'i simgeler. Kapıdan girişte görülen Hz. Ali ilmi ve cesareti, onun karşısındaki Hz. Osman ahlaki değerleri ve edebi temsil eder. İkisinin karşı karşıya olması ise ilim sahibi edepli olmalı anlamındadır. Hz. Ebubekir tutarlılık ve sıdkı temsil ederken, tüm bunları yaparken gözetilmesi gereken adaleti Hz. Ömer simgeler. Gerçek liderlik ise ilim, edep, sadakat ve adalet ile sağlanabilir.” sözleriyle devam eden Gerçik, mihrabın ise insan gönlünü simgelediğinden ve yön duygusuna vurgu yaptığından bahsetti. “Kâbe'ye dönmekle insan fiziki olarak yalnız olsa dahi tarihsel bir mekâna aidiyet hisseder” diyen Gerçik “Mihrabın psikolojik karşılığı ‘biz’ bilincidir. Minber ise siyasi otoriteyi, daha açık bir ifade ile dinin temel değerlerinin uygulanmasındaki adil güç merkezini temsil eder.” sözleriyle Süleymaniye incelemesini noktaladı.

Seminer
Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi

Bahattin Aydın

Değerlendirme: Nihat Vergili

Yaz okulunun son seminerinde “Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi” konusunda Avea İnsan Kaynakları Direktörü Bahattin Aydın’ı dinledik. “Bir şeyin iyi veya kötü olmasından kim sorumludur?” sorusuyla konuşmasına başlayan Aydın, yetenek ve performans kavramlarına odaklandı. Yetenek yönetiminin eski dönemlerden beri, ta Çin’den Roma’ya ve Osmanlı’ya dek var olduğunu belirten Aydın yeteneğin performanstaki önemine vurgu yaptı. Mimar Sinan’ın yeteneğine bakılıp bir istisna olarak Yeniçeri Ocağı’na kabul edildiğini kaydeden Aydın, bunun hem önemli bir kural olduğunu hem de ciddi bir liderlik becerisi gerektirdiğini söyledi. Şirketlerde yapılması gereken en önemli şeyin yetenekli insanların bir ayağını sabitlemek olduğunu belirtti. Mimar Sinan’ın kendisini pergele benzettiğini,

bir ayağının Osmanlı değerlerinde sabit olduğunu, diğeriyle de dünyayı dolaştığını; yani şirketlerde insanların yeteneklerini ifade etmesine imkân tanınması gerektiğini söyledi. Şirketin bireysel performansların toplamı olduğunu, yapılan araştırmalarda ideal performans için üç temel koşulun, yani yapılan iş ile zihinsel becerilerin, kişilik özelliklerinin ve mesleki ilgi alanlarının uyumlu olması gerektiğini, bunların dışında bir de gerekli bilgi ve kaynağa ihtiyaç olduğunu ifade etti.

Aydın kişinin kendini keşfinin önemli olduğuna, tüm toplumsal tepkilerin kişiyi vasata çektiğine, hâlbuki vasatlaşmak yerine öne çıkan özelliklerimizin ciddi bir performans dönüşebileceğine işaret etti ve ekledi: “Toplumumuzda performans ve yetenek farkındalığı oldukça düşük.”

Kurumsal performansın üç değişkeninin motivasyon, iletişim ve nitelikler olduğunu ifade eden Aydın, performans için önceliğin vizyon ve farkındalık olduğunu belirterek ekledi: “Motivasyon hareketten gelir. Hangi bütünün parçası olduğunu bilmek insanları motive eder. Bunlar arasında çarpan etkisi olduğu için yapılacak küçük oynamalar, performansta ciddi değişikliklere neden olur.”

Aydın devamında performansın geliştirilmesine yönelik bazı detaylı tavsiyelerde bulundu: “Size bir iş verildiğinde SMART süzgecinden geçirin. Buradaki eksiklik ciddi krizlere yol açabilir. Edwards Deming’e göre iş hayatında hataların %98’i insani, %2’si tekniktir. Genelde de iletişim sorununa dayanır. Düşünün kendiniz ile ilgili en son kimden geri bildirim aldınız? En son kime geri bildirimde bulundunuz? Geri bildirimler sıcaklığına, amacı belirtilerek ve dozu iyi ayarlanarak yapılmalıdır. Mutlaka geri bildirim almaya bakın. Zira geri bildirim farkındalığı artırır. Psikolojide kişilik olduğunuzu düşündüğünüz değil, algılanan şeydir. Çünkü algı gerçektir.”

Motivasyonun üst noktasının kendini gerçekleştirme olduğunu ifade eden Aydın, şirketlerde performans yönetiminde yöneticinin görevinin kendini gerçekleştirme duygusunu beslemek olduğunu belirtti ve “Bunun için yönetici çalışanlara ‘Senin sayende şu oldu’ demelidir. Parça-bütün ilişkisini sürekli kurabilmeli ve hissettirmelidir. İnsanlar en yetenekli olduğu alanlara doğru akmalıdır. Yönetici çalışanın yapamadığını ayıklamalı, yaptıklarını zenginleştirmelidir. Zamanla çalışanı, kendini en iyi gerçekleştireceği noktaya getirmelidir. Burada hem kuruma hem de çalışana iş düşüyor” diye

ekledi. Aydın, kişinin bir konuda yeteneğinin iki şekilde anlaşılacağını belirtti: kişinin bir alanda hızlı olması ve o alanı sevmesi.

Performansın rekabet odaklı olduğunu söyleyen Aydın, yetkinliğin de buradan geldiğini, insan kaynaklarının tüm amacının ehil insanları bulmak ve onları ehilleştirmek olduğunu ileri sürdü ve ekledi: “Psikolojinin amacı insan davranışlarını anlamaktır. Yöneticilerin önemli görevlerinden biri de budur. Buzdağı örneğini verirken görünenler küçük bir kısmı içerir. Oysa esas yer aşağıdadır. Ve buzdağları dibinden hareket eder. O yüzden yöneticiler görünenin ötesindeki nedenleri görebilmelidir.”

Devamında tutumun performanstaki önemine değinen Aydın, şirketlerde “Neden olmasın” ile “Tamam ama” şeklinde iki temel tutumla karşılaştığını, ilkinde “pozitif yapılabirlik tutumu” dendiğini anlattı. Yetkinliğin bilgi, beceri ve tutumun bileşkesi olduğunu, üçünden biri eksikse hiçbir şeyin tamam olmayacağını ifade etti.

Son olarak hayattaki amaçlarımıza değinen Aydın, konuşmasını şu sözlerle bitirdi: “Yapmak istedikleriniz var. Yapmanıza izin verilen var. Yapabildikleriniz var. Yapmak istedikleriniz motivasyonunuzdur. Yapmanıza izin verilenler görev tanımınızdır. Yapabildikleriniz de niteliklerinizdir. Performans bu üçünün keşif kümesinde oluşur. Kesilmeyenler ise kayıp alanlardır. Bu, performans dönüşüm hikâyesidir. Potansiyelinizin performansa dönüşebilmesi için bu üçünün üst üste gelmesi lazım. Öyle bir iş yapın ki yapmak istediğiniz, yapmanıza izin verilen ve yapabileceğiniz aynı olsun. Potansiyelinizin ne kadarını yapılabiliyorsunuz?”

Yuvarlak Masa Toplantısı
Türkiye'de Medya ve Siyaset

Yıldırım Oğur

Değerlendirme: Emel Öncel

KAM Yaz Okulu'nun son konuğu *Taraf* gazetesi yayın koordinatörü ve köşe yazarı olan Yıldırım Oğur, "Türkiye'de medya ve siyaset" başlığıyla gerçekleştirdiği konuşmasında Türk medyasının tarihsel arkaplanını anlattı. Türkiye'deki gazetelerin devlet/iktidar ilişkisini ortaya koyan görseller eşliğinde basınımda resmî bayramların nasıl yansıtıldığına dair slayt gösterisi konuşmasının çerçevesini oluşturmaktaydı.

Oğur Osmanlı'dan günümüze yakın dönem Türkiye tarihinin bir modernleşme tarihi olduğunu söyledi. Gerek Türkiye'de gerekse dünyada yaşanan bütün dönüşümlerde, farklı siyasi aktörlerin ve muhaliflerin ortaya çıkışında gazete ya da dergilerin etkisine değindi: "Her yerde gazete ve dergiler, siyasal aktörlerin kendilerini ifade etmesinde, örgütlenmesinde bir vasıta olur; fikirlerin bir siyasal aktivizme eklenmesini kolaylaştırır."

Avrupa'daki imparatorluklar ile modern devletler arasındaki en önemli fark olan kamuoyu gücünün ortaya çıkışını Oğur şu şekilde anlattı: "Kamuoyu gücü, ekonominin çok belirleyici olmadığı belirli bir döneme kadar belki sadece rakamlarda görünen kitlenin (tebaa, halk, yığın), iktidarın kuruluşunda ve devamında etkili hale gelmeye başlamasıyla ortaya çıkar. Fransız Devrimi'nin sonucunda kamuoyu denen bir güç oluşur ve bu güç, halkla ve halkın razı olmasıyla kurulabilen bir iktidarı meydana getirir. İmparator, daha önce para ya da orduya adam lazım olduğunda hatırladığı halkının artık rızasını almak zorunda olduğunun farkına vararak halkına kendisini daha görünür kılar." Peki, Batı'da yaşanan bu süreç, Oğur'a göre, Osmanlı'ya nasıl yansır? "XIX. yüzyılda Osmanlı Batı Dünyası'nın etkisinde kalır. Osmanlı'nın bu sisteme özenmesi

sonucunda düzenli orduya geçilir, vergi sistemi modernleştirilir, yani iktidar daha fazla toplumda görünmeye başlar. II. Mahmud'un yurtdışı seyahatleri, resimlerini devlet dairelerine astırması, telgraf ve demiryolu sisteminin gelişmeye başlaması vs. bunların hepsi iktidarın halka nüfuz etme ve yönetme pratiklerinin birer parçasıdır. 1831'de aynı iktidar, halkına kendini anlatmak için *Takvim-i Vekayi* adında ilk gazeteyi çıkarır ve bu gazeteyle padişah bir kamuoyunun varlığını kabullenmiş olur. Bununla beraber geri dönülmez bir süreç başlar. Razi etmeye çalıştığı ve varlığını kabullendiği kamuoyundan da birtakım sesler yükselir ve akabinde *Ceride-i Havadis*, *Tercüman-ı Ahval* ve *Tasvir-i Efkar* gazeteleri çıkar. Bu gazeteler üzerinden iktidar ile halkın konuşması başlar.”

“Sivil toplum dediğimiz, devlet karşısındaki özerk alanın kendini belli ettiği yerlerin başında bu açığı dolduran gazeteler gelir. Yeni Osmanlı Hareketi de Jön Türkler de gazeteler üzerinden örgütlenir.” diyen Oğur şöyle devam etti: “Sürgüne gönderilen kişiler İngiltere’de, Fransa’da gazete çıkarır. Bu gazeteler gemilerle, yasadışı yollarla getirilip değerinin yirmi katına el altından satılır. Ülkedeki bütün muhalif hareket bu gazeteler üzerinden şekillenir. Bu muhalefet, gazetelerle şekillendirilen kamuoyuyla 1876’da Kanun-i Esasi’yi ilan ettirir.” Cumhuriyet döneminde de bunun devam ettiğini belirten Oğur konuyu örneklendirdi: “Mustafa Kemal Ankara’ya geldiğinde ilk işi *Hakimiyet-i Milliye*’yi yayınlamak olur. Birinci Meclis’te ona karşı çıkan muhalif İkinci Grup’tan Ali Şükrü Bey ve daha sonra öldürttüğü Topal Osman *Tan* gazetesini çıkarır ve bu gazete üzerinden muhalefetini sürdürür.”

Oğur, Türkiye’de bütün fikrî billurlaşmaların, farklılıkların hepsinin siyasal aktör olan gazete ve dergiler üzerinden gerçekleştiğini, bu anlamda gazeteci ve köşe yazarlarının da birer siyasal aktör olduğunu iddia etti. Günümüz

gazetelerinden ise şöyle bahsetti: “Türkiye’de gazeteler, STK’ların yerini tutuyor ve güçlerini daha çok iktidara yakınlaşarak, risk almayarak kullanıyorlar. Köşe yazarları ve gazete patronları da ortalıkta parti kongresi öncesinde adaylarla kulis yapan ya da dönemin komutanlarıyla darbe toplantısı gerçekleştiren siyasal aktörler olarak dolaşıyorlar.”

Peki, Türk medyası bayramları nasıl görüyor? 10 Kasım’dan Atatürk portrelerini slaytlarda göstererek söyleşiye devam eden Oğur, “Dünyanın hiçbir yerinde gazeteler resmî bayramların olduğu gün büyük kutlamalarla çıkmaz.” diyerek bu durumu eleştirdi. Oğur 19 Mayıs kutlama törenlerinin ilginç oluşum hikâyesini de anlattı: “O dönemde İtalya’yla, Nazilerle Türkiye arasında çok yakın ilişkiler var. *Cumhuriyet* gazetesi ciddi bir Nazi propagandası bülteni olarak çıkıyor. Aynen faşist ve Sovyetik yapıların *mess gymnastic* denen kutlama şeklini alıyorlar. Bu kutlama şeklinin kitapçığı da var, onu aynen uyguluyorlar. Stadyumda bir tören komutanı var; arkada kadınlar, daha ortada sivil erkekler, en ortada en zor işleri yapan askerî öğrenciler şeklinde tam bir hiyerarşik düzen hâkim. Askerî öğrenciler kuleleri, sivil öğrenciler daha basit işleri yapıyorlar, kızlar ise oynuyorlar. Bir bakıma toplumsal hiyerarşiyi yansıtan ve her tarafından ideoloji fişkıran törenler bunlar.”

Herkesin gazeteci, haber kaynağı olduğu sosyal medyanın köşe yazarlarının saltanatını yıkacağını ve şu anda gazeteciliğin daha çok *story-teller*, yani insan hikâyeciliğine doğru gittiğini söyledi. Son olarak Oğur, gazetecilik ve köşe yazarlığı mesleğinin gelecekte, daha iyi düşünen, farklı şekilde yazan, uzman olup bilgisiyle haberi destekleyen ve hikâyeleştirebilen yazarlara açık olacağını ifade etti.